HRVATSKA PROSVJETA

SADRŽAJ: Dr. Velimir Deželić Otac: Obnova književnog rada. — Branko Storov: Večer. — Ti. — Ad Deum qui laetificat juventutem meam. — Dr. Petrov: Dvije apologije. — Branko Storov: Sni. — Protest. — Pesma o potonulim nadama. — Fidelis: Moderna duhovna lirika u Francuskoj: R. Vallery-Radot. — M. Soljačić: Trenutak. — † Narcis Jenko: Spiritus Procellarum. (Iz trećega dijela romana.) — Ilija Jakovljević: Zimski dan. (Prva dva poglavlja iz romana „Izgubljeni koraci“.) — LISTAK. PREGLED: R. M. Ivanović: Goldonijeva „La Dalmatina“. Zabavna biblioteka. — OCJENE I PRIKAZI: Lj. Maraković: Historijska minijatura (Ive Andrića Put Alije Gjerzeleza.) — J. Zdunić: Preobraženja (A. B. Šimića). — KRONIKA: Glavna skupština „Kola Hrvatskih Književnika“. — Kršnjavi: Sveti Antun propovijeda ribama.

GOD. VII. MCMXX. BR. VIII.-IX.

„HRVATSKA PROSVJETA“ MJESEČNIK „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“ IZLAZI MJESEČNO NA DVA ARKA. GODIŠNJA CIJENA JE K 50.—. ZA INOZEMSTVO RAZMJERNO. POJEDINI BROJ STOJI K 5.— PRETPLATA SE ŠALJE UPRAVI (BLAGAJNIKU „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“ G. NIKOLI MARAKOVIĆU) U ZAGREBU, PALMOTIĆEVA ULICA 31 I. RUKOPISE I KNJIGE NA RECENZIJU PRIMA UREDNIŠTVO, PALMOTIĆEVA ULICA 31 I. UREĐUJE DR. LJUBOMIR MARAKOVIĆ.

Knjige koje je primilo uredništvo.

(Uvrštenje u ovaj popis ne znači, da se knjiga tim i preporučuje. Orijentaciju o smjeru, kojim je knjiga pisana, daje čitaocima donekle već i ime izdavača, a uredništvo će donositi ocjene svih znamenitijih djela u tekstu lista.)

Dr. S. Zimmermann, Kant i neoskolastika, I. dio sustavno-kritički, Zagreb 1920., Tisak nadbiskupske tiskare, cijena K 60·— Annie Cella, Vers libres, Poèsiel yrique yougoslave la plus moderne, traduite en français, Page du titre dessinée par T. Krizman, Zagreb 1920., Imprimerie „Typograhie“ S. A., naklada autoričina (u komisiji knjižare Z. i V. Vasić, Zagreb) cij. K 30·—. Izdanja knjižare S. B Cvijanović, Beograd 1920. (ćirilicom): Harald Höffding, Filozofijski problemi, preveo Milan Šević, Beograd, Štamparija „Mirotočivi“, cij. din. 7·50; — R. J. Odavić, Hej Sloveni! Dramska epizoda iz srpsko-austrijskog rata, drugo izdanje, Beograd, Štamparija „Vuk Karadžić“, din. 1·50; — Jules Payot, Intelektualni rad i volja, nastavak „Vaspitanja volje“, s franc Jov. M. Jovanović, Beograd, Štamparija „Beogradski Dnevnik“, din. 6·—; — Ivo Andrić, Ex Ponto, Beograd, Štamp. „Sveti Sava“, din. 6·—; — Moderna biblioteka br. 16.: Moderne francuske pripovetke, prev. Milan Bogdanović, Beograd, Štamp. M. Karića, din 7·—; — Božidar Purić: Ljubavne svečanosti, Beograd, Štamp. Vuk Karadžić, din. 4·—; — M. M. Nikolić, Sonja, Štamp. Supek-Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, din. 5·—. — Izdanje knjižare Gece Kona, Beograd 1920.: Dr. Milenko R. Vesnić, O društvu naroda (konferencija održana u klubu Beogradskih Radikala, 30. januara 1920.), din. 3·—; — Građa za ustav i osnovne zakone sv. 1.: Nacrt ustava po predlogu Stojana M. Protića, Beograd, Štamp. „Dositije Obradović“, din. 9·—. — Kalendar Srca Isusova i Marijina za prostu godinu 1921. Izd. Uredništvo Glasnika Presv. Srca Isusova, god. XVI., Zagreb 1921. Nadb. tiskara, naručuje se kod Uprave Glasnika P. S. I, Zagreb, Palmotićeva ul. 31. priz., cij. K 16·—.

„ŽIVOT“, religiozan mjesečnik za inteligenciju, pretplata god. K 22·—, za omladinu K 12·—. Pretplata, narudžbe, darovi i reklamacije šalju se Upravi „Života“ u Sarajevu, Kat. sjemenište, a članci, časopisi i knjige na ocjenu uredništvu u Travniku, gimnazija (Bosna). List se šalje samo za poslanu pretplatu. Prvi broj II. godišta izlazi u rujnu u većem formatu.

Kako se vidi, mi smo s naše strane koliko je moguće uveli red u izlaženju lista, ali ne možemo žalibože reći, da su i naši cijenjeni pretplatnici udovoljili svojoj dužnosti. Još nije ni polovica poslala pretplate, stoga ih uljudno molimo, da se požure i ne čekaju opomena, jer i mi moramo svojoj dužnosti u tiskari da udovoljimo. Stoga molimo pretplatu što prije.

Uprava „Hrv. Prosvjete.“

Gg. saradnike molimo, da što ranije pošalju svoje priloge za božićni broj!

DR VELIMIR DEŽELIĆ OTAC:

OBNOVA KNJIŽEVNOG RADA.

GOVOR NA IV. GLAVNOJ SKUPŠTINI „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA".

Slavna skupštino!

U užasnom kaosu modernoga svijeta, gdje još nisu posve zašutili topovi bojni, a već se u mnogim dijelovima Evrope dižu bijesni valovi revolucije — književnost se ne može onako razvijati, kako bi se morala, da moćnim svojim oružjem bude svijetu vodilicom k boljoj budućnosti.

Mnoge zapreke ima da svlada ljudsko društvo, hoće li, da se uzdrži na kulturnoj visini u književnom pogledu, a da ne nastane zastoj, kakova još nije bilo, otkako postoji Guttenbergova kraljevska umjetnost. Nestašica pomagala, nestašica papira, skupoća svih tvorevina, koje su nužne za štampu, nevjerojatne cijene radnih sila, sve to zabrinjuje književna društva, te ne znadu, što da čine, pa mnoga misle naprosto da prekinu svaki rad, jer smatraju, da su zapreke nepremostive, i svaki rad da je nemoguć. Ako je tome tako, a to za nas Hrvate i kršćane stvar izgleda još i gore. Nas je rat zatekao tek u početcima razvoja, uništio je mnoge talente, razorio je mnoge nade, doveo je u naše borbe mnoge nove prije neočekivane momente među kojima čudnu pojavu, da se je u mase našeg, u najvećoj većini seljačkog svijeta, stao širiti komunizam sa svojim bezvjerskim idejama. U mnogim su dijelovima našemu narodu bezbožni agitatori vjeru uzeli, a nisu mu mogli dati „raj na zemlji" i sad se to osvećuje tako, da ljudi, koji nemaju ništa da izgube, ruše sve i bacaju i sebe i druge bjesomučno u propast. Takovim prilikama nije tek malo doprinijela i zla literatura sa svojim ateističkim, bestidnim, nemoralnim idejama, svojim filozofski neopravdanim, al tim drskije i bezobzirnije nabacivanim frazama i teorijama.

Čitav svijet pliva u nezadovoljstvu i čeka spas, koji ima doći i mora doći, ako Providnost nije odredila posvemašnju propast današnjega svijeta.

Vi svi znate, kakove aždaje prijete da unište ono, što su gradila pokoljenja, vi svi znate, da je za našu kulturu nastalo vrijeme onakovo, ka kovo je bilo prije pada rimskoga carstva, i kad je nastala seoba naroda. Negacija svih principa na kojima se temelji današnja civilizacija, to je jedini glavni nauk nekih modernih struja.

O tome ne treba da duljim. Tisuće brošura, tisuće letaka, tisuće novina i knjiga, govora i i slika isto govori, a bili smo živi svjedoci događaja, koji su se oko nas zbili. Jedna je istina, koju moram da istaknem danas pred vama, koji stojite na čelu mladog našeg socijalno-kulturnog pokreta, koji želi, da obnovi sve u Kristu, a ta je istina: Svatko tko danas misli, da je dosta, da kano noj zatvori oči i stavi glavu u pijesak, nije više čovjek indolentan, već je čovjek zločinac, zločinac na čovječanstvu, zločinac svojega Boga, svoje vjere i svojega naroda. Danas su dani borbe i jao onima, koji bacaju svoj štit i svoj mač o ledinu. Zločinac je onaj, koji se upušta u kompromise sa svojim protivnicima radi lagode života, zločinac je i onaj, koji misli, da može mirno počivati na svom logu i fatalistički izgovarati: „Poslije nas potop!" Ako je to istina za pojedince, to je još veća istina za ljude, koji se kupe u društva, u skupine, koje imadu zadaću, da budu sol svijeta i luč, koja se ne smije staviti u zapećak.

Intenzivni rad, rad kojemu treba mnogo energije, mnogo odvažnosti i mnogo napora, takav rad dužni su razviti svi, a među takove broji se i naše društvo: „Kolo hrvatskih književnika". U bujici besmislenih teorija, u bujici bezbožne i ateističko-materijalističke štampe, teško je ploviti protiv struje, ali nije nipošto nemoguće.

Pogledamo li na smjerove, koji danas hoće da dominiraju u našoj literaturi, začudit ćemo se čudnom kaosu i ovome kotlu vještica, što tu sve ključa i vrije, što se sve tu puši i dimi. Začudit ćemo se sumpornom mirisu i smradu amonijaka, da tek gdjegdje zapazimo teški napor mnogih, koji bi rado da sunce nađu, a ipak su prije sami sebi oči iskopali i

sad iduć ne vide. Sve te tužne savremene pojave bilježili bi napokon sa strpljivošću kulturnog istorika, kad one ne bi trovale narod i imale groznu posljedicu — rasulo roda i naroda. Ali tako moramo odlučno dignuti protest protiv takovih literarnih pojava, jer iznad literature i talmi-kulture nešto nam je draže i više, a to je duša našega naroda.

Psiha našega naroda još je uvijek duboko religijozna, u njem je još uvijek smisla za ljepotu, dobrotu i istinu. On hoće ne samo za se već i za druge red, zakon i pravdu, on još s prezirom gleda na gospodu kaputaše i nerado prima ciničke nauke modernih filozofa. Ali i u njega se sve većma opažaju nemile pojave, sakrivljene ne samo sa strane naših protivnika, nego i od ljudi, koji bi morali biti lučonoše istine. Te pojave najviše u narod uniješe lažni proroci novinama, literaturom i zlim knjigama. Te knjige djeluju razorno na živce, možđane i dušu našeg naroda i zato uprimo sve sile, da ih uništimo i zamijenimo boljim i plemenitijim štivom i knjigama. Kako o tom pitanju misli jedan od najčuvenijih higijeničara, profesor minhenske univerze g. dr Marko Gruber budi mi dozvoljeno ovdje citirati. Citiram higijenskog stručnjaka, a ne možda katoličkog teologa, neka se vidi, kako bi bilo dobro, da se već jednom podigne i pokret apstinencije od zlih knjiga.

Prof. Gruber piše:

„Podvrći se čežnji za uživanjem znači po higijenika razarati bitnost prave ljudske ličnosti, znači izravno život onemogućiti. Mi bismo morali propasti upravo fizično, kad bismo se bez otpora prepustili svakom podraživanju sjetila. Može li se dovesti u sklad životni interes naroda i čovječanstva sa naučanjem, da valja da se čovjek naužije života? Ljudska zajednica mora prihvatiti moralni vrhovni nazor, te individuum podčiniti moralnim zahtjevima, ako hoće da opstoji.

Zahtjevi ćudorednosti, toga temeljnoga uvjeta za napredak ljudskoga društva, moraju se aplicirati i na umjetnost. Onoj umjetnosti, koja kaže, da ne može opstojati uz ćudorednu ograničenost, treba kazati: Daleko ti kuća! Ni umjetnost ni književnost nije neophodno potrebna za opstanak jednog naroda, ali je neophodno potrebna zdrava mladost! Sva umjetnička djela zajedno ne vrijede toliko koliko zdravlje našeg podmladka. Bolje bi bilo uništiti sve slike i kipove, nego li dopustiti da se naraštaj utapa u baruštini dekadence. Zdrav naraštaj doći će do toga, da stvori visoku umjetnost, a za propalicu ništa ne vrijede ni najodličnija djela.

Nigdje nema toliko himbe kao kod onih, koji nas hoće uvjeriti, da se u prostim slikama i romanima, te kazališnim komadima radi o umjetnosti. Najveći su licemjeri oni ljudi, koji prevrću očima i govore: Čistomu je sve čisto, te okrivljuju druge s nečiste mašte. Sva umjetnička djela zajedno ne vrijede, koliko oni, koji mirno kažu: To je svinjarija“!

Oštre su to riječi, ali literarni i kulturni historik morat će ih potvrditi. Nezdrava literatura stvara nezdrav naraštaj, a nezdrav naraštaj stvara kao neminovni postulat propast naroda.

Našemu je društvu svrha promicati književnost u hrvatskom i kršćanskom duhu. (1. § pravila). Prema svojim silama mi smo u tu svrhu ovo nekoliko godina radili. Prilike su bile kobne, te nije bilo moguće više raditi, a da to u buduće bude, treba intenzivnijeg rada, zbijenijih naših redova, manje prigovaranja, a više ljubavi, više materijalne i moralne pomoći, manje estetičkih pelivana, a više onih, koji mogu o sebi reći sa sv. Pavlom: „Ne živim više ja, već Krist u meni“!

Prigovarat će nam se doduše, da nismo savremeni, ali u istinu Krist je u prošlosti bio savremen, on je danas savremen i bit će savremen, dok se njegov ideal u svim konsekvencijama ne provede.

Imajući to na umu, radit ćemo dalje uporno, neumorno, ne gledajući na lijevo ni na desno, kako to dolikuje ozbiljnim i značajnim muževima. U to ime Bog nam pomogao!

VEČER.

Večernja su brda bledi akvareli
mladoga i smelog impresioniste.
Nejasna. Daleka. Kao venci sveli
bačeni u suton jedne nade čiste.

Sva večernja stabla nepomično trpe.
Umorna su. Mrka. U se povučena.
Na granama vise mrtve sive krpe
vetrova, ko bela i prozirna sena.

Večernje su boje nemoćne i setne
i sa tajnog bola pretežno su blede.
Idu u noć. Tiho. Svaka će da metne
svoje mrtvo srce pred maćehu bede.

Osećam se sam i napušten ko duša
u čistilu — za nju molitve ne gore! —
kao svetac, kad ga greh u noći kuša —

Vidim jasne crte impresionista
u stabala, boja, i u mrtve gore —
I u mrtvog lica propetoga Hrista.

TI.

Snaga Tvoga duha i srž tvoje moći
pala je na moju dušu ko svanuće —
i rasvetlila je put kojim je poći,
u pobednu svest i Tvoje uskrsnuće.

I ja krenuh kuda stegovi vijore
a na njima Tvoji grbovi se bele
i gde naša jutra za božanstvom gore.
Gde večnosti kao sive tice sele.

Stao sam pred moćna milosrđa Tvoja
i prestole Tvojih pobeda i snaga. —
Poniženje preli sva porekla moja
ko očitovanje nosioca ljaga.

A kad videh bezmernosti Tvoga smeška
u kojemu lebde večnosti i čežnje —
videh i koliko su lutanja teška

i koliko znače čovekove težnje. —
I podigoh bele krikove za Tobom.
I povedoh setne pregovore s grobom.

— — AD DEUM, QUI LAETIFICAT IUVENTUTEM MEAM.

Sa svetlih ravni svoje slave seliš
svakoga jutra u predele plača
na staze puste i prepune drača
— i mladost moju veseliš.

I tad, odgrnuv belu togu, deliš —
otmen ko vesnik iz boljega kraja —
cveće i miris i zaloge raja
— i mladost moju veseliš.

A pre neg pođeš, „zbogom“ mi ne veliš.
Već odlaziš bez reči tih i ceo —
premda mi dade Svog božanstva deo
i mladost moju veseliš.

DR STANKO PETROV FRANJEVAC:

DVIJE APOLOGIJE.

I. PRIKAZ.

1. Svećenik u književnosti hrvatsko-srpskoj.

ČITAJUĆI pred dvije, tri godine Matavuljeva „Bakonju fra-Brnu“ podiđe me želja da napišem rađicu o ulozi, koju razni naši romanopisci i pripovjedači dadoše svećeničkim licima u svojim djelima. Ta rađica nije do danas napisana, a tko zna, kad ću da je i napišem, ali i ono nekoliko bilježaka, što ih već privrijedih u tome pravcu, dobro mi je došlo kod pitanja, o kojemu evo sada pišem. Uzmimo na pr. Šenou i naći ćemo kod našega najpopularnijega romanopisca dosta svećeničkih likova. Tko se na pr. ne sjeća kanonika i kronika Vramca iz „Zlatarova Zlata“ ili onoga s osobitom simpatijom istesanog lica „nijemka Jerke“, kasnije bijelog remetskog fratra, koji se je u svojoj bratskoj ljubavi i sinovskom opraštanju popeo do heroizma? U „Turopoljskom topu“, prvoj Šenoinoj noveli, glavne niti stoje u ruci „gosp. plebanuša Ivanića“, „Prijan Lovro“ i „Lijepa Anka“ pričaju o dvama klericima, za koje ne bijaše „crna halja“ (isporedi Lovre Katića: Iza sloma, Hrv. Prosvjeta, god. VII., br. IV.—V., str. 83—84), a „Mladi gospodin“ nije drugo do u četiri novele obučena povijest jednoga svećenika, Janka Lugarića, ne baš odveć umna i sveta, ali zato prosta i dobra srca, koji — na svoj način, dakako — samo sreću širi oko sebe zaboravljajući sebe.

Pa pođimo od Šenoe naprijed, i na svakom će nas koraku susresti koje svećeničko lice u djelima naših književnika. Ono je sad glavno lice, sad samo sporedno, sad ga pisac opisuje s pohvalom, sad s kudnjom, često možda i s neprijateljskom tendencijom, ali svakako ono je tu vrlo, vrlo često. Jedna točka iz svećenikova života dala je temeljni sadržaj Novakovim „Zaprekama“, svećenici su glavna lica Sremčeva „Pop Ćira i pop Spira“, „dalmatinski zagorski fratri“, Matavuljeva „Bakonje fra-Brne“. „Školska ikona“ Lazarevićeva simpatična je ikonica iz života starih srpskih paroha, a i Joza Ivakić okušao je svoje pero i u ovome predmetu, kad je napisao svoga „Kapelana“. Nekih je godina plemenita i nepravedno zaboravljena Eugenija Šah napisala u „Vrhbosni“ pripovijest, kojoj se sada ne mogu natpisa da sjetim, ali u kojoj je ona, znam, s puno razumijevanja pokušala da prodre u svećeničku dušu, dok je Isidora Sekulićeva u pripovijesti „Ka istom cilju“ (u knjizi „Iz prošlosti“) pa u „Đakonu Bogorodičine Crkve“ prikazala popa Koju i popa Stanka, pa kaluđera đakona Irineja i „monahinju umjetnosti“ Anu Nedićevu[1]. Matica Hrv. izdala je lani Svetozara Ćorovića „U ćelijama“, a i pokojni je dragi Narcis Jenko pisao o fratarskim ćelijama, samo puno ljepše nego Ćorović (vidi Jenkovu „Sumnju“, Hrv. Prosvj., god. III., br. I.—III., str. 31—35).

Ovo je samo nekoliko imena i nekoliko djela, a kad bih imao dokad, mogao bih popis protegnuti u čitavu knjigu. Za moju svrhu, međutim, i ovo je dosta. Ja sam htio da pokažem, kako je svećenik i njegov život vrlo važan u narodnom životu, pa ne može, a da se i u književnosti ne odrazi njegov lik. Tako je i kod drugih naroda, a tako je evo i kod nas. Kao što je kršćanska vjera postala bitnim elementom svega kulturnog nastojanja cijeloga čovječanstva, makar mnogi i tajili njezin utjecaj ili se, ako hoćeš, i srdili na nj, isto je tako i najizrazitiji predstavnik te vjere — svećenik — i odveć vidljivo lice, a da bi ono moglo za književnike ostati neopaženo.

Dakako, naočari, kroz koje će pisci gledati na to lice, ne će uvijek biti jednaki, kao ni tendencija piščeva što ne će biti uvijek ista, ali onome, koji znade, kako lijepa knjiga djeluje na javno mišljenje, već same te razlike bit će dovoljnim razlogom, da pomno prati pisanje

[1] Vidi o ovim djelima Sekulićeve Marakovićevu raspravu: Đakon Bogorodičine Crkve u Hrv. Prosvjeti, god. VII., br. I., str. 5—12.

naših književnika o svećeništvu i o svećeniku, tako znamenitim faktorima u našem javnom životu. Osobito će jedan od zadataka današnjeg svećenika biti i to: da ne pusti s oka našu lijepu knjigu, nego da pazi na njezine moralne i religiozne ideje i težnje, a ako mu je Bog dao sposobnosti i dara, da i sam pokuša lijepom knjigom širiti kraljevstvo Božje na zemlji.

2. Moderni pokret među svećenstvom.

Pa kod nas zaista svećenici i pišu. Ne uvijek o religioznim pitanjima, ne uvijek o svome staležu, premda bi oni bili prvi pozvani, da o tome pišu i da nam napose prikažu svećenika kakav jest. Nitko ne može tako razumjeti svećenikova života, nitko ne može tako shvatiti njegovih potreba, njegovih težnja i ideala kao uprav svećenik. Naši svećenici o ovom predmetu — koliko su mi ovaj tren njihova djela pred očima — nijesu pisali mnogo, ali nešto su pisali ipak. Iz toga ću da spomenem dvije stvarčice, a one i jesu dale glavni sadržaj ovoj mojoj raspravici.

Samo ću prije da natuknem riječ, dvije o današnjem svećeničkom pokretu kod nas. Taj se pokret očituje prije svega u dvostrukom pravcu: s jedne strane imamo boljševike od „Narodne crkve", a s druge menjševike od „Reforme" i „Preporoda". Sudili mi o privatnicima i jednog i drugog pravca kako mu drago, jedno je jasno i pristašama toga pokreta i njegovim protivnicima, da se naime ovdje ne radi o onakovim svećeničkim pokretima, kakova je na pr. vodio i za koji se je onako divskom snagom borio jedan Grgur VII., za koji je u oganj i krv umakao svoje pero jedan Petar Damiani. Ovo je baš „moderni" pokret: on je pošao s „modernih" polaznih točaka, sa svjetskih i zemaljskih vidika, a zaboravio je na ono drugo, što je u svakom religioznom, a napose svećeničkom pitanju glavno, na milost Božju. Stoga uprav i jest ovaj „pokret" već u svojoj klici pogrješan, stoga smo već a priori mogli reći, da će on doći u otvoreni konflikt s crkvenom vlašću, koju moraju prije svega voditi Božji vidici, a onda tek zemaljski, pa bili oni i „najsavremeniji", da će i taj konflikt svršiti ili shizmom ili pokornošću pod jaram Gospodnji. Tertium non datur. Događaji nam danas kažu, da je ovako.

A kad se radi o pokretima, koji vode do tako dalekih posljedica kao što je shizma, jasno je po sebi, da je i ovaj naš pokret vrlo ozbiljna stvar, o kojoj će se i u javnosti govoriti, a danas je javni forum prije svega štampa. Pa zaista u nas se je puno pisalo i piše o ovoj stvari, a bilo je očekivati, da će i u našu lijepu knjigu ući pitanje, koje sve više ljude zanima u našem javnom životu. I evo uistinu ja mogu da danas upozorim na dva književna sastavka najnovijeg datuma, koji su nikli u atmosferi današnjeg svećeničkog pokreta u nas. Sastavci su vrlo kratki, jedna crtica i jedna pjesma, ali su vrlo karakteristični i vrlo znameniti, a njihova znamenitost još više raste, kad se sjetimo, da su ih pisali svećenici. Dakle oni, koji će nam najbolje umjeti da kažu, što njih ili njihovu braću pokreće u važnom pitanju „modernog svećeničkog života", o riješenju kojega zavisit će u dobrom dijelu i dobrobit cijeloga našega naroda. Vrijedno je, da se oko tih sastavaka pozabavimo.

3. Dvije apologije.

Ja ovdje mislim na Lovre Katića „Na krilu smrti" i na Milana Pavelića „Glas". Ova sam dva sastavka nazvao dvjema apologijama, a evo zašto.

Tko je i priuba pratio pisanje naših svećenika reformatora i onih, koji su se njima oprli, mogao je i kod jednih i kod drugih opaziti između ostaloga i po jednu osobito karakterističnu točku, oko koje ko da se vrti cijelo pisanje za novi pokret i protiv njega. Prvi ističu vrlo živo „zle strane" današnjeg svećenstva i prilika, u kojima to svećenstvo živi; oni su u toj svojoj „iskrenosti" pošli tako daleko, da će jednoga dana protivnicima svećeništva biti dosta uzeti njihova „otkrića" u ruku, da time dokažu svemu svijetu, kako je „svećenička kasta najnemoralnija zadruga u našoj domovini i najveća nagrda njezina". Na svu sreću reformatori u svojoj težnji da prikažu „crne" točke u

svećeničkom življenju prešli su mjeru, i kod nas nije ni izdaleka onako crno, kako oni pišu.

A zašto pišu tako? Oni hoće da ističući umišljene i zbiljske — jer nažalost ima i takvih; čemu da tajimo? — mane današnjeg svećeničkog naraštaja pokažu potrebu radikalne reforme svećeničkog života i prilika, u kojima svećenik živi. Prema tome oni onda predlažu te i te reforme, ta i ta sredstva, koja će stvar okrenuti „na bolje", a ta su im sredstva i te reforme skroz i skroz „laičkog" karaktera: ukinuće celibata, fakultativno moljenje brevira, poboljšanje plaće i prihoda i t. d.

S druge strane ne niječu se faktična „gravamina" protivnika, koliko ih imade, nego se ona priznaju, ali se zato najenergičnije protestira protiv pretjerivanja i onda se osobito ističe jedino ispravno stanovište, da svaka reforma svećeničkog življenja mora biti zaista „svećenička", t. j. da ona mora prije svega polaziti s gledišta Božjega, da je u svećeničkom životu najmoćniji i glavni faktor milost Božja. Netom smo iz računa ispustili taj elemenat, sve je svršeno: reforme će moći biti savremene i praktične i udobne i sve što hoćeš, ali nipošto se ne će udarati s onim idealom, koji je imao pred očima Isus, kad je utemeljivao svećeništvo Novoga Zavjeta. Reforma će postati „deforma".

Skupimo li ukratko ova opažanja, možemo ovako reći: reformatori ističu zle strane u svećeničkom životu i traže im lijeka ljudskim i zemaljskim sredstvima, a konservativci priznaju mnoge crne točke toga života, ali im traže prije svega lijeka u pomoći s neba, u milosti Božjoj, kojoj će odgovarati volja čovječja.

Uzmimo sada u ruke ona dva sastavka, koja nas ovdje zanimaju, i ne će nam biti teško da na prvi mah uočimo i razliku među njima i slaganje s dvjema sad nà istaknutim svećeničkim grupama. Don Silvije u svojoj gotovo bih rekao autobiografiji sasvim otvoreno priznaje „zle strane" svoga staleža, koji je po njemu bez ikakovih ideala, i njegova bi duša željela, da se to stanje poboljša . . .

„Jest a snage, a znanja? Gdje ćemo mi to vidjeti? I tako živemo kako su i stari živjeli. Čamimo. Nigdje života, nigdje jednog jakog glasa: Sursum corda! Excelsior"! (Hrv. Prosvj., god. VII., br. IV.—V., str. 100).

I ovdje Don Silvije ostaje. Pri zemlji. On nema snage da se digne gore, u visine, k Bogu; on, koji „u sve sumnja, a veli, da se u sve može vjerovati" (str. 99), on sumnja i u poboljšanje svoga staleža, njemu one „zle strane" postaju nekim usudom, nekom nužnom posljedicom „bijede, siromaštva, pustinje", u kojima živi svećenik, pa „ako je što i prestupio, manje je kriv nego oni, što od obijesti podivljaše" (str. 101). Tako njegovo pisanje, koje je počelo s matavuljskim opisivanjem „svećenika-čovjeka", pretvara se u obranu, ne onih mana i slaboća, nego u obranu, u apologiju svećenika, koji je žrtva svoga staleža.

— Svećenik je jadan, neuk, materijalist, bez ideala, bez snage da „pregne svom dušom" . . . evo zlih strana, ali nije ga toliko osuđivati, jer je podivljao od nevolje, morao je podivljati. — Eto don Silvijeve teme. I pazite dobro. Ovdje bi reformator sažalio svećenika, dakako, ali bi digao svoj glas i tražio reformu, tražio promjenu. Don Silvije je ne traži, on je uvjeren, da će i unaprijed sve ići po staru, i on ne zna drugog izlaza iz toga „nesretnog" stanja do — smrti: „A želja je za smrću rasla. On je vjerovao, da će i bez sumnje kucnuti doskora njegov čas. Čekao ga je. Otresti će se svega" . . . (str. 101). On je dakle s reformatorima pošao samo donekle, a onda je klonuo i s nekom hladnom rezignacijom, s koje ti krv oko srca stine, čeka — smrt.

A Pavelić? I njegov je „Glas" apologija, ali apologija milosti, koja od svećenika čini žrtvu, dakako, ali žrtvu ljubavi prema Bogu i prema čovjeku. On sebe „baca"

U ognjen Božji krijes.
A žrtva ta
Ko meda plast
U grudi sasu slast . . .

Njegovo srce pjeva:

O Bože slatke gorkosti
I gorke slasti pun! —

Onaj ga „glas" zove sve više i više, uvijek gore!

Sursum corda! Excelsior! On ga potiče, da svoje „željice“ raširi:

Raširi njih
U bèzdan jâz,
Da napunim ih râz
I jurni tad
Ko srčan lav,
Za braću daj se sav.
Put Rana pet
Uperi let,
Na zvijezde doći svet. —

Pa on se i odazivlje tome „glasu“, pače ga i sam potiče, da još jače zove:

O zovi zov'
Ko bijelac val
Kad strasno grli žal,
— — — — — — —
Povuci me
Na divski cvijet
U užas onaj svet:
U dolinu poniznosti,
Gdje cvjeta bezdan tvoj,
K vrhuncu strašne ljubavi
Na gori visokoj!

(Hrv. Prosvj., isti broj, str. 96).

Eto ideala, eto reforme. Eto apologije svećeništva Isusova i milosti Njegove. Excelsior!

II. ANALIZA.

Iz našega dosadašnjeg razlaganja mogao se je svak uvjeriti, kako su zanimljivi sastavci, o kojima je ovdje govor, pa držim, da smijem prijeći na drugi dio svoje raspravice, gdje bih htio da i nešto pobliže analiziram oba sastavka. S kojega ću ih gledišta poglavito promatrati, jasno je iz onoga, što sam dosad rekao.

„NA KRILU SMRTI“.

1. Don Silvije.

Crticu „Na krilu smrti“ napisao je don Lovre Katić. Katić nije puno pisao, ali on je dobar pisac. Možda jedan od ponajboljih naših mlađih pisaca. Njemu lijepo teče sve, što piše, ali mu osobito idu za rukom beletristični sastavci. Na tome polju nije — koliko ja znam — napisao većih stvari:[2] crtice su mu — bi reći — najmilije, a i lijepe su.

I naš sastavak meni je više crtica, nego što drugo, a nosi sve odlike Katićeva stila i jezika Bistar je, čist, duhovit. Rečenice su lijepo građene, a pisac ima i lijepa dara za opažanje onoga, što se oko njega zbiva. Sve ove i još gdjekoje druge odlike daju Katiću najljepšu svjedodžbu. On je dobar pisac. I meni drag pisac.

Nego o formalnoj strani da je ovo dosta! Do nečega drugoga meni je ovdje prije svega stalo. Do sadržaja. Crtica „Na krilu smrti“ prvi je pokušaj, ako se dobro sjećam, da se i u beletrističnom sastavku prikaže pitanje, koje poslije sloma tako živo i burno pokreće našim svećeničkim redovima: pitanje reforme. Ovaj je pokušaj ispao drukčije nego bih na pr. ja želio, ali to nimalo ne smeta, da on bude vrlo aktuelan i vrlo zanimljiv. Pa uprav stoga i ne smije proći neopažen.

A ima i drugi razlog, koji mene kao Dalmatinca i kao franjevca osobito potiče na ovo ispitivanje. Fabulu svoje crtice uzeo je don Lovre iz kraja, u kojemu smo i ja i on živjeli više godina, iz naše dalmatinske Zagore, u Cetini i oko nje. U tom kraju služe kao župnici ponajviše franjevci provincije Presv. Otkupitelja, kojoj i sam pripadam, a pripadao je i don Lovrin fra Ante. K tome glavni događaj u prvome dijelu Katićeve crtice i lica, koja se oko njega nižu, nose na sebi neke tako jasne crte, da mi svi, koji živimo gdje je do nedavno živio i don Lovre, možemo sa svom točnošću kazati, na koji je faktični događaj on mislio i koja je realna lica imao pred očima.

Još riječ i dosta. Ja sam dosada ovdje govorio o don Lovri Katiću, a gore sam njegovu crticu nazvao Don Silvijevom autobiografijom. Evo zašto. Katić jest napisao ovu crticu, i forma je i fabula i književna zasluga njegova. Dok

[2] Katićeva novela „Staze Života“ (Hrv. Prosvj., god. III., br. IV.-VI., str. 103 do 109 i br. VII.-IX., str. 199—205) nije mi se ništa svidjela. Osobito mi je drugi dio za Katića nekako preveć početnički. Meni se čini, da bi don Lovre Katić imao pisati samo crtice, i to što kraće. Tu bi lako mogao postati našim klasikom.

sam o tome govorio, dobro je što sam njega spominjao. Ali kad se radi o sadržaju, tu se nameće kritiku dužnost, da bude vrlo oprezan. Po mome shvaćanju crtica je napisana u duhu reformaške škole, kojoj ni ja ne pripadam, a mislim ni moj dobri prijatelj Don Lovre. Bilo bi nepravedno s moje strane, kad bih ja htio Katiću prišiti nešto, što on nije mislio i ne misli, a u našem slučaju bilo bi to vrlo pogibeljno po don Lovru, jer bi moglo značiti, da ja hoću da i njega strpam u reformaški tabor, koji se danas sve više otuđuje od crkvene vlasti, a to će otuđenje imati i — svojih posljedica... Daleko od mene svaka denuncija, daleko svako sumnjičenje! Don Lovre je vrlo lijepo mogao u sastavku „Na krilu smrti“ prikazati mentalitet drugih svećenika, a nije nužno, da u njegovoj crtici gledamo njegov osobni mentalitet. Zato, štogod sam rekao o reformaškom duhu ovoga sastavka i što ću još o sadržaju naše crtice govoriti, ne smije nitko shvatiti, kao da to pripisujem Don Lovri kao osobi. Ja imam pred očima „Na krilu smrti“ i ništa drugo. Pa da to još jasnije izrazim, nazvao sam crticu don Silvijevom autobiografijom i odsad ću govoriti o don Silviju i kao piscu i kao nosiocu mentaliteta naše priče. U stvarnoj kritici valja gledati na djelo i njega rešetati, a u osobu se auktorovu ne smije da dira. Od toga temeljnog zakona svake ozbiljne kritike ja se ne bih rada udaljiti ni za jedan korak. Za živu glavu!

2. Crne točke.

Fra Ante je bio župnik negdje u dalmatinskom „kamenju“, kao i don Silvije i fra Stipan i stari don Pile.[3] Bio je „nesretan kao i svi“ drugi, bez ideala, „bez žarke jedne zrake u duši, bez zamaha snage“, a takvim je postao već u „trideset trećoj“ godini. On je „ušao u tok i tokom išao“. A kakav je taj tok?

Evo ga. Čovjek dođe na župu mlad i s idealima, a u posljednje doba i s dosta „nauka“, kad su ga tesali „od sedme godine“, ali već u mladim godinama izgubi ideale, knjige više ne otvara, za mistiku i ne zna, u duši mu puca „pustoš i pustinja“, i on onda postaje materijalist: „ništa (mu) milije, što kad mu hvališ konja, grlo i duhan“, stječe novaca, koje će ili gomilati sve jedne na druge, da ih bude puna „kapa zavratnjača zlataka“, ili će ih „rasticati i razdavati“ uludo. On će biti „debeo, dobro će jesti“, a dok je mlad „da je... tri konaka hoda, je li društvo, naći će se“ sa svojim drugovima. Katkad „će zaredati od jednoga do drugoga. U večer nedjeljom pa do subote. Pa to ti se jaši na konjima, pjeva i iz kubura puca. Kao na piru“... Svijet će gledati za njima i govorit će: „Šteta, što su vratri“! A crkva, a škola? Zato nema „snage“, nema „znanja“. Ono što ima sreće, samo je „pusta volujska sreća“, a tko nije „onako u dimu, u magli“, kao santalaš fra Stipan, taj će poput don Silve, koji puno „filozofira“, osjećati „zadah smrti“. U njemu ne će biti „nigdje života, nigdje jednog jakog glasa: Sursum corda! Excelsior!“

Eto crne slike dalmatinskog zagorskog župnika, popa i fratra. „I nama zaviđaju! Nama! Ako ikoga treba požaliti, to treba nas“. Tako veli don Silvije. Pa to i jest istina, da bi trebalo požaliti takove nesretnjake, kad ne bi na svu sreću don Silvine naočari bile odveć crne. Ovako ćemo i požaliti onakove župnike, koliko su žrtva ljudske slaboće i primitivnih prilika, u kojima žive, ali ćemo ih i pokuditi, jer one crne točke nijesu ni onako crne niti su zakon, pa kad jedan može da dostojno vrši svoju misiju, zašto ne bi mogao i drugi, zašto ne bi mogli svi?

Nego ja rekoh „onakove župnike“, jer Bogu hvala nijesu svi taki, a i kod onih, koji idu u taj broj, nije sve onako crno, kako se čini Don Silviju, koji „u sve sumnja“. Nijesu svi taki. Bilo je uvijek, a ima i danas puno, puno svećenika, koji uza sve svoje ljudske slaboće i mane — a tko ih nema? — ipak visoko drže barjak svoga svećeništva. Na svu sreću Matavulj i vjerni mu drug don Silvije pisali su karikaturu svećeničkog života u našoj dalmatinskoj zagori.[4] Bakonja fra Brne i don Silvijevi junaci

[3] U ovome paragrafu poglavito citiram prvi i drugi dio Don Silvijeve crtice (Hrv. Prosvjeta, god. VII., br. IV.—V., str. 97—100 i 100—101).

[4] I Matavulj je stavio svoju fabulu, premda s puno za jednoga „realista“ uprav neoprostivih

samo su umjetni likovi, karikirani i pretrpani, u koju svrhu, to je svejedno, ali karikirani su, i oni nigdje baš onakovi ne žive — niti su ikad živjeli. I to je sreća. Tko je dulje živio među našim svećenstvom i tko nije gledao samo na vanjštinu i nije imao otvorene oči za same tamne strane, taj će mi dati pravo, taj će „vjerovati", da i u zagorskom kršu može kucati plemenito svećeničko srce, da i među „starim zidovima naših kuća i crkava" može živjeti duša puna ideala i snage i znanja, duša „apoštola", da može živjeti i da zaista mnoga i živi.

Ali Matavuljeva i don Silvijeva karikatura, kao i svaka prava, umjetnička karikatura, pa bila ona francuske, bila njemačke tehnike, ima i pravih crta, to jest vađenih iz realnosti. To je istina, i ne znam, zašto je ne bih priznao. Ali umjetničkoj ruci dosta je i jedna sama realna crta, da mu karikatura uspije; sve drugo ne mora biti realno. Tako je i kod don Silvija, tako i kod pok. Sime. Istina je, da ima nešto istinito u njihovu crtanju zagorskog župnika, popa ili fratra, ali samo nešto: cjelina nije onakova; njihova je slika realna — oba su pisca realisti — ali realna samo kao — karikatura. Stavite je onakovu u život, i mi ćemo je nazvati — laž.

Pa i ono što je istinito, karikirano je — kao u svakoj karikaturi. Znao sam čovjeka velika nosa. Poslije je taj čovjek postao znamenit, visok činovnik u našoj Jugoslaviji, a onda je stekao pravo na karikaturu. I dobio ju je. Malen čovuljak sjedi zguren na stocu, a isred lica niče golem nos — kao kruška, premočan, rekli bi Slovenci. Mi svi, koji smo gledali tu sliku, a poznavali čovjeka, bili bismo i bez onih riječi uza sliku pogodili, koga ona prikazuje. Karikatura je uspjela. Ali svi smo znali i to, da ono nije prava fotografija, da je realni nos ipak manji, puno manji, nego bismo po ovoj slici mogli izvesti. Tako je i sa Siminim fra Brnom, tako s don Silvom, fra Antom i njihovom družinom. Ono nijesu fotografije realnoga života, nego realistički risane karikature. Crte, koje one iz realnoga života uzeše, nijesu onako crne, kako bi čovjek po tim karikaturama rekao, kad bi ih uzeo za prave fotografije.

Da spomenem jednu.

Što najviše — rekao bih — boli don Silvija, jest pusta osamljenost, u kojoj umire svećenik. Ako ima novaca, kao fra Ante, drugi glavni junak crtice „Na krilu smrti", čuvat će ga u „zadnje dane", a „i poslije smrti" i gvardijan i rodbina. Oni će reći, da to rade „iz ljubavi", ali će dobro paziti, „jesu li ključi na svome mjestu", i čovjek će znati, komu je upravljena ona „ljubav". A kad mrca „snesu u kapelicu", on će tu „sam ležati". Skupit će se misnici njemu na sprovod, govorit će stari drugovi o njemu, a onda će nositi mrtvo tijelo na groblje. Tad će se „kod groba" vidjeti, „koliko ih je došlo iz prave ljubavi, da ga sprovedu do groba? Seljani većinom iz znatiželjnosti, misnici eh bit će i koji od njih, da se nađu zajedno i porazgovore. Oni eto već kod groba zadnji pogled bacajuć na fra Antu razgovaraju se o drugim stvarima". Seljaci „se sad i najmanje stvarce sjećaju i za čudo ne opraštaju ništa"; pa i sam rođeni brat zaboravlja dobro, što mu je pokojnik činio za života i veli, da je „bolje sina poslati u svaki zanat nego u fratre". — Svršio je i sprovod, „za objedom se izreklo nekoliko govora", a „onda su se grupe sve više dijelile i bučnije razgovarale, te se i zaboravilo na pokojnika". Eto tužne sudbine svećenikove: „Neljubljen u kući, neoplakan u grobu" . . .

Svi oni, kojima je poznat historički događaj, na koji očito aludira prvi dio don Silvijeve priče, znadu, da je ovo prikazivanje pretjerano. Historički fra Ante (uistinu nosio je drugo ime) imao je i prijatelja, a kod njegove smrtne postelje bio je misnik, kojemu je glavna briga bila da fra Antu pripravi na dobru smrt. Za ključe su se i on i drugi fratri tako malo brigali, da je na pr. fra Antin gvardijan došao u župu tek poslije i smrti i sprovoda pokojnikova, a provincijal nije bio tu. Na ključe se je vrlo slabo pazilo, tako da je iza fra Ante kuća ostala gotovo prazna: svak se je živ čudio, kud ode i roba i novac župnika, koji je služio trideset godina. Dokaz, kako je fra Antinu čuvaru malo

---

netačnosti i anahronizama, medu župnike i fratre provincije Presv. Otkupitelja. I inače se čitajući „Na krilu smrti" sjećamo „Bakonje fra-Brne".

stalo do materijalne strane. A da se je i na nju osvrtao, zar bi to bilo nešto zlo? Fra Antino je sve pripadalo po zakonu samostanu, a baš je fra Antin samostan, koji je ujedno i učilište, za vrijeme rata, a sada i pogotovu, bio u tako slabim ekonomskim vodama, da bi mu novac „bogatoga" fra Ante bio vrlo dobro došao. Ljudi se međutim nijesu preko reda starali za to, a ni kod sprovoda nije sve bilo onako tragično, ako i jest možda fra Jako bacio koju šalu.

Pa da ostavimo fra Antu, ne može se općenito reći, da je župnik — napose fratar — neljubljen za života, neoplakan poslije smrti. Istina je, u svakoj zadruzi, pa i u redovničkoj, ima stvarčica i stvari, koje se protive bratskoj ljubavi, ali ima i puno, puno utjehe, samo ako čovjek hoće da je prima. Znam mnogo slučajeva, gdje su se braća vrlo voljela, gdje su se kao brat bratu znali izjadati, jedan drugoga sokoliti i poticati, a taj sveti vez bratske ljubavi bio je jači i od smrti. A ne samo među braćom, nego mnogi župnici ostaviše krasnih uspomena i među svojim župljanima. Tako na pr. sam slučaj one „španjolske bolesti", o kojoj je govor u trećemu dijelu, koja je po našoj Cetini „nemilo kosila" one zime (1918.), kadno bi se „po petora nosila sastajala u crkvi", kadno su „cijele obitelji izumrle", a „niko nije ni zvao liječnika", koji ne bi za nikoji novac „došao gore u snijeg, zar da izgubi glavu?" — sam taj slučaj pokazao je, kako je naš zagorski župnik vjeran svojoj dužnosti, kako nije baš takav materijalist, kako ga prikazuje don Silvije. A taj slučaj ujedno mora da je i narodu pokazao, da župnik ne pobire samo redovinu, nego i radi i za narodno dobro, pa će naš seljak to i priznati i haran biti. Sve u svemu: i župnikov život obasjava sunce ljubavi, iako kroz prizmu svetoga Križa. Propeta ljubav — baština je svećenikova . . .

(Svršit će se).

BRANKO STOROV:

SNI.

Vaši su dani buntovni, a zli.
U svako doba neintimno hladni.
Vaši su dani kao paščad gladni
ko sustali, a progonjeni psi.

A naveče, kad mrak prevuče stvari,
zeleni nemir senama se krade
zeleni lupež, što mi noći krade
večno se skriva, vreba, uhodari.

O patnički, o bedni moji sni!
Ja čujem kako vam na vrata kuca
kašljuca i po prašnom podu pljuca —
A dani su vam buntovni, a zli!

PROTEST.

Gledam: i moji su dani
pali na svoje noći
ko leptiri beli
na cvetove crne.
Pali su sklopljenih krila
i sada ih piju.
Duša mi je skršena, bez moći.
Pregažena od svih kola
Dana.
Sve su mi vežbe svršile sa strkom
sa sviju strana.
Leže raspukli obruči
užeta rastrgana.

Gledam: ovako je zlo!
I letim u noć
na crno noćno tlo
i protestujem.

Ko je ovde gospodar?
Ko???

PESMA O POTONULIM NADAMA.

Potonule su nade moje!

Ko orahove šajke?
Ko suze u očima sveca?
Ko brze zvezde u hladnu vasionu?

Ko mrtva deca
kad srce dobre majke
nad grobom jeca?

Ne!
Potonule su dobre nade moje
ko nade, kada tonu.

To je!

FIDELIS:

MODERNA DUHOVNA LIRIKA U FRANCUSKOJ: ROBERT VALLERY-RADOT.

„Les vins les plus grisants laissaient ma lèvre sèche
Mon âme était déserte et mon coeur était nu:
C' est alors, ô mon Dieu, que vous êtes venu" ...

— Iza najopojnijih su vina ostajale suhe moje usne; moja je duša bila pusta i moje srce golo: tad si došao ti, o moj Bože ... —

Pjesma stara ko i srce ljudsko: nikad ono nije moglo da nađe mira u niskom užitku. Pogotovu plemenito srce ne može da dugo ostane u blatu. I praunuk se Eugena Suea zgadio nad svinjskim žirom i vratio se k Ocu.

Pjesnik jedincate strasti, što se zove ljubavlju. Proživio ju je i opjevao u svoj njezinoj skali, tamo dolje od dubokoga kala pa sve gore do mističnih visina. To je proždorna paklenska vatra, pa pročišćen ali još uvijek zemaljski osjećaj zatim osjetni duhovni žar i napokon ona, što sva miriše nebom, čisto duhovna, visoko mistička, ekstatična ljubav. I sve to proživjeti i preliti u verzove u tako ranoj dobi i tako malenu razdoblju, od sedamnaeste do dvadeset i treće!

U prvi ga mah sapinje neodolnom silom požuda. Sad ga opaja senzualnom milinom, sad budi u njemu bijesnu strast, koja okrutnim užasom klikće, divlja, riče iz njegovih verzova. On uviđa i priznaje sve ništavilo i grozu toga otrovnoga vina u pjesničkom razgovoru s majkom, ali ne će da odmakne čaše s usta.

— Rien ne pourra t' apaiser;
Tu connaitras l' agonie
De ne trouver au baiser
Qu' une amertume inflnie.

— Je sais, mais j' aime ma nuit,
Mon mal, ma désespérance;
O ma mère, je ne puis
Vivre que dans mon souffrance.

— Ništa te ne će moći da smiri, osjetit ćeš smrtnu muku ne nalazeći u cjelovu drugo do beskrajnu gorčinu.

— Znam, ali ja ljubim svoju noć, svoju bolest, svoj očaj, o moja majko, ja ne mogu živjeti van u svojoj patnji. —

Slična priroda ko i u siromaha Verlaina, koji pjeva: „J' ai la fureur d' aimer. Mon coeur si faible est fou". No u Radota je kud i kamo više energije nego u Verlaina i on se vrlo brzo otima strasti i uzdiže se k čišćoj zemaljskoj ljubavi, koja je prekaljena božanskom besmrt-

nom vatrom. On ište sad u zemaljskoj ljepoti dušu, hoće ljubav bez strasti:

„O mon amour aimé, si tu pouvais comprendre
Que je cherche l' amour et non la volupté,
Que c' est ton âme enfin que j' aime en ta beautè"...

— Ljubavi moja ljubljena, kad bi ti mogla razumjeti, da ja tražim ljubav a ne nasladu, da ja ljubim napokon tvoju dušu u tvojoj ljepoti. —

I moli Boga nad mrtvim svojim divljim sanjama, neka mu uzeže zvijezde vječnih ideala, da probuđen „pije zlatne cjelove, što padaju sa sunaca".

Tu počinje tek pravo penjanje; pjesnik se diže k nebeskoj Ljubavi i ljepoti. Ljubav nije u ognjici i u vici; koji je tu traže, ne će je naći. „S ružom u rukama, dubokih i rastvorenih očiju, vlažnih i blago otvorenih usana, priprosta i dostojanstvena luta ona u samoći", i pjesnik je poznaje, jer ona često dolazi u njegovu kuću i ona ga je naučila jasne i vatrene riječi. Njezino je srce tako žarko, da joj se odijelo od njega sja; ona je usrećila pjesnika nadljudskom srećom: on je čuo, gdje Bog silazi u njegovu raširenu dušu:

„L' Amour est au-desus des fièvres et des cris...
Je me suis énivre du bonheur surhumain
D' entendre Dieu descendre en mon âme elargie"!

Tijelo nas zavodi, ono je lijepo i strašno; u času se njegove mahnitosti drži čovjek božanstvom, ali kad takav čas prođe, vidi on, da se ponizio ispod životinje. To mu je Božja kazan, što je pomislio, da može besmrtnu dušu zasititi zagrljajem nečiste materije:

„Comme le ciel se venge et comme il nous punit
D' avoir-cru qu' on pouvait se passer d' Infini,
Qu' il suffisait d' etreindre une impure matière
Pour assouvir l' âme immortelle toute entière"!
(L' Idole).

No on se oteo ropstvu, njemu više ne gospoduje tijelo. Njega je Gospod doveo u obećanu zemlju, u svoju jasnu Kuću, u kojoj su mirisale ruže i čekao prostrt sto. I on je s neiskazanom nasladom jeo nebeski Kruh i tijelo mu se napunilo svijetla, krv mu je kliktala zaronivši u svoje prvo vrelo. I svim svojim bićem veliča tu Gozbu ljubavi i vjere i moli Gospoda, da mu daje taj Kruh svaki dan:

— Rompant le Pain, vous m' avez dit: „Voici mon corps"!
Et je vous ai broyé dans mon désir farouche:
Volupté de mes dents! délices de ma bouche!
Je vous disaits toujours: „Seigneur, donnez encor"!
Je sentais, que ma chair s' inondait de lumière
Les yeuxs clos, j' écoutais ma force dans mon sang
Pousser des cris tumultueux et bondisants,
Ivre d' avoir plongé dans sa source première...
O repas nuptial, mystérieux festin
Où j' ai goûté l' Amour et bu la Certitude,
Où tout mon être a débordé de plénitude!...
O mon Dieu, donnez-moi tous les jours de ce Pain!
(La Paque).

Sad već malo na nj djeluju forme, što ih vidi, i ako mu se kad mile, to je stoga, što prepoznaje u njima vječne crte. Od osjetne Božje ljubavi diže se pjesnik polako k duhovnijoj, koja ne mari toliko za osjećaj i očituje se napose u zaboravi na sebe sama i u skrbi za patnje bližnjega:

„... si mon coeur se donne, il ne prend rien pour lui;
Sa joie est de verser sa lumière et sa flamme,
D' être partout où la souffrance le réclame".

Što je mučniji rad za bližnjega, to njegovo srce uliva više žara u poslovanje; ono postaje sve svima i jedina mu je želja, da ga svijet primi i živi poput njega. Ono je u pjesniku ko neko blago, svemoguće kraljestvo, u kojem stoluje Bog. Iz njega izilazi nesavladiva snaga, od koje pjesnik raste. Srce je njegovo u njegovu dahu, ono je njegova ljepota, on ga stišće rukama, diže ga kao žarku liru, koju prebire sam Bog; on gleda nebo i kliče: slobodan sam!
„Je regarde le ciel en face: je suis libre"!

To je sloboda djece Božje, koju imaju oni, što gospoduju nad tijelom i strastima; to su kraljevi, što svadaše i ukrotiše buntovne podanike u malom kraljestvu svoga bića i uživaju lijepi, sveti mir.

Pjesnik se sve više približuje Bogu, misli na nj posvuda. Žarki ljubitelj prirode nalazi svoju nebesku ljubav u svakom stvorenju, posvud se u njem budi slatko ganuće:

„Cher émoi,
De vous sentir toujours present autour de moi"

I on tepa Gospodu kao malo dijete, pod Njegovim okom pomaže siromaha, prašta uvredu, pjeva ljubav svoju. S njim bdi, s njim zaspava. Hrani se bez prestanka Kruhom jakih i poput svetog Ivana počiva na grudima Gospodnjim i sluša divne priče njegove . . .

„Oh qu' il est doux de vivre en vous mon Bien-Aimé"!

To pouzdano drugovanje s Bogom čini, da pjesnik sve više upoznaje Boga; njegova ljubav biva sve dublja, on dolazi k vrhuncima njezinim, k „svetoj ludosti". Duša bi njegova htjela da umre od silnoga svijetla, kojom ju obasjava Lice Gospodnje. Otkad je upoznala ljepotu svoga Kralja, uzak joj je prostor, gadi joj se užitak i sve je njezino ufanje odsada u patnji. Ona žeđa mučeništva i zaklinje Zaručnika, da utisne na njezine ruke rane od čavala, da probije kopljem njezine grudi i dopusti da ona izdahne na križu uza svoga božanskog Učitelja. Jer otkad je vidjela svoj izvorni tip, ona zna, da je ljubav samo u onome, što je vječno. I odričući se svoga tijela hoće ona da se opet rodi; hoće da bude vrednija svoje radosti žrtvovavši svoje biće.

Evo čitave te krasne pjesme u izvorniku.

„Réveille-toi, mon coeur, réveille-toi, ma lyre,
Car il faut que la terre entende mon délire.

La face du Seigneur illumine ma nuit,
Mon âme en sa présence est un astre ébloui.

Ivre de retrouver sa pureté première,
Elle voudrait mourir devant tant de lumière.

Elle gémit du poids qui la retient au sol
Lorsque vers Dieu s'élance éperdument son vol.

Elle voudrait, dans son ineffable démence,
Abîmer son néant d'un jour dans l'Être immense.

Depuis qu'elle connaît la beauté de son roi,
Elle maudit l'espace et s'y trouve à l'étroit.

Tout plaisir lui répugne, et c'est dans la souffrance
Qu'elle met maintenant toute son espérance.

Elle a soif du martyre, et conjure l'Époux
D'imprimer a ses mains la blessure des clous,

D'enfoncer en son flanc la lance et de permettre
Qu'elle expire à la croix près de son divin Maître.

Car depuis qu'elle a vu son type originel,
Elle sait que l'amour n'est que dans l'éternel.

Et reniant sa chair, elle aspire a renaître
Plus digne de sa joie en immolant son être".

To je ljubav posve duhovna, ona, da tako reknemo, suha i žilava, junačka ljubav, što je najdivnije ocrta sv. Pavao u trinaestoj glavi I. Korinćanima; to je staro, žestoko vino, koje se više ne će tako lako iskvariti, kao što to češće biva s moštom osjetne ljubavi k Bogu; to su vrhunci s kojih kliče sv. Terezija: „Ili trpjeti ili umrijeti", Alverno, na kojem prima divni Franjo rane Gospodnje.

Pjesnik priznaje da je sve to dobio od Boga i izliva svu svoju dušu u krasnoj zahvalnici. Hvali Bogu na zanosu i pjesničkoj duši i slavi; na bolu i sreći i silnom svijetlu milosti; na zvučnim stihovima i snažnim riječima, na olujnoj i plamnoj Ljubavi, na ljubavi k Njemu i na svemu. Tim je versovima ujedno podao najbolju karakteristiku svoga pjesničkog stila.

„Seigneur, merci de mes ivresses coutumières
Et de m'avoir donné cette âme de lumière
En qui tout vibre, en qui tout chante et resplendit!
Merci de me sentir triomphant, alourdi
De richesse féconde et de pesante joie.
— — — — — — — — — — — — — — —
Merci d'avoir en moi ces fontaines qui pleurent,
Ces douleurs qui s'en vont, ces bonheurs qui demeurent!
Merci des éblouissements prodigieux!
De ces larmes qui sont la fête de mes yeux;
Merci d'être le roi de musiques ardentes,
Des mots impétueux aux clameurs débordantes!
Oh! merci de l'Amour de tempête et de feu!
Merci de vous aimer, merci de tout mon Dieu"!

*

R. Vallery-Radot rodio se 1886. na očinskom imanju u Alleuxu, kod Avallona u pokrajini Yonne. Po majci, Pariškinji, ima među predacima mnogo odličnih ličnosti, koje se istaknuše kao literati, graditelji ili državnici. Mladost je proživio u osami. U krasnoj se prirodi njegova zavičaja razbudio u njega pjesnički dar. Vrlo obrazovan, napose vješt klasičnoj knjizi, bacio se svom dušom na moderne literature. Studirao je neko vrijeme pravo i filo-

zofiju, ali je morao prekinuti nauke radi bolježljivosti. Javio se u književnosti u sedamnaestoj godini. Izdao je zbirke lirike: Les Grains de Myrrhe (1906), In Memoriam (1907), L' Eau du Puits; zatim romane Leur Royaume (1910), L'Homme de désir (1913), Le Sang de la Coupe, Les Fruits du Verger, L' Affamé, Le Thabor i dramu Les Canéphores.

U zbirci Les Grains de Myrrhe pjeva ljubav zemaljsku i požudu, ali već tu dolazi ljubav k Bogu. Knjižica In Memoriam prikazana je mrtvoj majci, koju oplakuje s najvećom nježnosti tješeći se vjerom. Ta je obožavana majka imala silan dojam na nj, od nje mu je i ona duboka religioznost. „Ja sam onakav", kaže, „kakva me je dala moja majka. Ja sam njezin sin u čitavom značenju te riječi, sin njezine duše ko i njezina tijela".

U toj zbirci iskazuje on smisao svoga spiritualizma, svoje žarke vjere i „radosti u vjerovanju". On hoće da otkrije svijetu svoju sreću, svoj intenzivni vjerski život i rad uređen prema riječima psalmiste: „Ne nama, Gospode, već imenu Tvojemu nek bude slava". U knjizi L' Eau du Puits nalaze se pjesme iz te zbirčice i krasni stihovi „Les Soifs" kao i verzi prikazani „zaručnici".

Robert Vallery-Radot po svojem priznanju nije ni materijalist ni idealist, on je katolik. U katolicizmu nalazi on divnu, jedincatu sintezu duha i materije. „Trebalo bi, veli, ispisati čitavu knjigu, da se razviju ove misli, i ja mislim, da ću ih razložiti jednom; napose, kako se materija po čovjeku uzdiže do Boga. Krv hranjena zemljom, koja podaje vatru mislima, sva ta tajanstvena pretvorba, u kojoj je toliko divote... Za mene je vječna riječ, Objava, Verbum–caro, Riječ tijelom postala, Bog-Čovjek. Nema tu nikakva slikovitoga tumačenja, to je čisto pravovjerje. Meni nije ni na kraj pameti da unosim što novo; ja sam naprosto sin Crkve Katoličke, apostolske i rimske. Summa sv. Tome, sv. Pavao i biblija, to su moji svagdašnji drugovi, božanski izvori, iz kojih ja crpem svoju stalnost i neiskazanu radost, da gledam Boga, da mu govorim i slušam ga... Otale dolazi sva moja estetika: ja ljubim umjetnost zdravu, snažnu, mušku; umjetnost duhovnu i tjelesnu u isti mah, vrlo čistu i prema osnovi Božjoj"... Potom izjavljuje: „Ja sam Latin i ljubim do kraja posve preciznu, posve označenu formu, no hoću i da ona bude puna smisla i da smisao bude jasan. Ja ljubim jednostavnu, iskrenu umjetnost, koja kaže: „Na", i pokazuje se bez izvještačivanja, gola ko Adam, kad je izišao iz ruku Stvoriteljevih. ... Više od svega, više od boje, više od iste muzike ljubim gest. Ja sam više kipar nego slikar. Neka gest bude miran, plemenit i u lijepom ritmu; ja duboko volim red. Ništa nije lijepo kao snaga, što se uzdržava. „Noć" Michelangelova, Rembrantovo „Uskrsnuće Lazara", Beethovenova Sonata Appassionata i Geneza, to su za mene vrhunci umjetnosti". (1907).

R. Vallery-Radot podaje gornjim riječima živi dokaz, kako se varaju oni, što potvaraju kršćanstvo, da ono drži materiju zlom i da ubija nagone. Komotno je dakako zablude manihejaca i koje protestantske sekte podmetnuti kršćanstvu uopće, napose katolicizmu, ali nije savjesno, nije znanstveno. Katolička asceza ne ubija tijela već ga samo kroti, da se pokorava duhu; ne iskorjenjuje nagonâ, već ih pročišćava, oduhovljuje, upravlja ih k uzvišenijim svrhama. Plamenu Saharu zemaljskoga Erosa pretvara u bujnu cvjetnu oazu svetom, vječnom ljubavi.

Duhovna je poezija R. Vallery-Radota krasna obrana kršćanstva i Crkve, ona je jasni i snažni klik duše usrećene vjerom, cvjetni oltar, s kojega se dižu zemaljski i nadzemaljski mirisi Bogu beskrajnomu, Bogu sakrivenomu, koji se svuda krije, ali treba da ga samo ljubiš, pa ćeš ga i vidjeti. Pjesnik ga ljubi, i zato je pun svijetla, njegovo ljubavi prepuno srce ne može da šuti, ono se preliva, da natopi zemlju:

„O vivants, Dieu se cache au centre de tout être,
Et l' on n' a qu' à l' aimer pour le voir apparaître;
Je l' aime, c' est pourquoi sa Face m' eblouit
Et j' exalte aux accents de son Verbe inoui;
Son amour me deborde et je ne puis le taire:
Mon coeur trop plein de lui en veut griser la terre".
(Deus absconditus).

M. SOLJAČIĆ:

TRENUTAK.

U duši mojoj šutnja kraljuje
i jedna seta plava,
u duši mojoj spava
trenutak.

I moju dušu san uspaljuje,
što večno svetom ide,
a moji dani vide
trenutak.

Bol jedan večno dušom šumori,
u noći čežnja sine,
skrušene mesečine
trenutak.

I kad se draga duša umori,
pobožno dobra, meka,
u zlatu leta čeka
trenutak.

NARCIS JENKO:

SPIRITUS PROCELLARUM.

IZ TREĆEGA DIJELA ROMANA.

12. VI.

EVO me već pet dana u bolnici jednoga velegrada. Još se ne mogu da priviknem na uljenom bojom oličene zidove, koji izdihuju posebni vonj. Još se ne mogu da priviknem na čudne mirise samoga odijela i pokrivke, što u duši ostavljaju čemerni talog bolne spoznaje — da smo bolesni . . .

Ležim u krevetu. Nada mnom je razapet kostur od žice, preko kojega je prebačena bijela pokrivka. Ležim u krevetu kao u bešici. I nemoćan sam kao dijete u bešici. Trebam tuđe pomoći. Ovisan sam o drugom — o milosti tuđoj. Oh, kako je to teško! Kako bolno! Danas sam opet htio strgati zavoje s amputirane noge . . . Čemu mi život, kad ne mogu živjeti životom svojim, kako hoću? Čemu mi život, kad ću odslije u životu biti nametnik na tuđem organizmu prestavši biti savršena jedinka? Nijesam znao odgovoriti na ta pitanja, no nijesam smio ni strgnuti zavoja. Šta bi rekla ona? Kako bi se to nje dojmilo? Gledam po sobi i nema je. A meni je dosadno i tužno i teško, kad je nema. Postanem plačljiv . . . Maštam o nesreći . . . Dolaze mi samoubilačke misli . . . A kad je ona uza me, sja mi sunce sreće od pogleda njezina . . . I kad mi govori, ko da ulijeva novi život u me, kao da mi raste amputirana noga, kao da se preporađam. Želim život, hoću živjeti i žalim, neizmjerno žalim onaj komad sebe, dio sebe — izgubljenu nogu; no žalim je želeći život, žalbom nesavršenom, nebolnom, koja tek u meni živi kao uspomena na jedan trenutak sreće.

A sad opet želim smrt. Nema nje uza me. Zašto je ona došla, kad sam odmah nakon amputacije htio strgnuti zavoje? Kako je vidjela? Zašto je zapriječila? Volio bih, da sam danas pod zemljom, nego na zemlji. Pet dana već ležim. Tankim gaze-zavojima privezan mi je krnjatak za tijelo, da uspravno stoji. Gledam ga . . . i tako mi je teško. Vidim djelomičnu smrt samoga sebe. Ja sam osakaćen, iznakažen, podijeljen. Dio je mene u zemlji, dio na zemlji. Ja pripadam i jednom i drugom svijetu. Živ sam i mrtav! Sugrađanin živih i mrtvih! Oh, zašto nijesam strgao zavoje i postao posve mrtav? Plafon se poviš mene sumorno ceri. Ispod njega idu žice, po kojima se skliže električna svijetiljka. Ja je u misli vučem tamo i amo, zabavljam se kao dijete. — Prema meni iskreno gledaju prozori. Staklo im je čisto, kao što je sve u bolnici čisto. Ja ih u misli otvaram i zatvaram i tijem se zabavljam. Čupkam prstima po pokrivaču, koji se s kostura spustio meni na prsa. Gledam po velikoj dvorani. Voze na krevetima bolesnike, šetaju doktori s čudnom žutom, navoštenom kapicom na čelu, žutim navoštenim keceljama, žuto-smeđm rukavicama pa

dapače i mestvama, poskakuju poslužnice i tamo i amo. Nje nema. A ja ne ću da išta gledam, išta vidim, nego samo nju. A nje nema. Suze mi idu na oči. Pokrivam lice pokrivkom. Tiho plačem i jecam . . . I u tome jecaju i plaču zaspah kao dijete.

Prenuh se iz toga sna. Prenuh se isto onako, kao što sam se prenuo prvi puta u ovoj bolnici: — Šta je bilo? Šta je ovo? Gdje sam? Umro! Valjda sam umro, pa sam u grobu. Ali kako se vidi u grobu? I sve je bijelo. Gledam po sebi, oko sebe, pred sebe. Sve bijelo. A ja sam grob pojimao kao sijelo tame i mraka . . .

I češće mi se činilo, da se večernji mrak diže upravo iz grobova . . .

A gle! Ovdje sve bijelo, svijetlo. Možda je to od bijelih plahta, u koje nas omotaše. Razgledam. Mnogo nas ima. Dakle sam i ja kao časnik ukopan u zajednički grob. Svejedno! Nijesam se nikad smatrao boljim čovjekom od proletarijata, ni dok sam bio živ, a kamo li mrtav. Svi smo mi jednaki: i car i nadničar. Oh, na zidu imamo i sat. Motrim, čitam: $12^1/_2$ s. Izvrsno! Samo još kuca li taj sat? . . . Slušam. Ne čujem kucaja njegova — no čujem govore. To mrtvi nešto šapuću. Vidim i prozore i vrata i križ. Umišljam si, da su to samo optičke varke. Kakvi prozori, kakva vrata? Male rupice. Nijesu nas dobro zatrpali. Eto — to je na stvari! A križ? Križ je zbilja pravi. Možda je to projekcija križa, što se koči na našem skupnome grobu. I sjećam se: — Snađe me želja, da otiđem i opipam. Htjedoh ustati. Osjetih bol i težinu. Vrisnuh. Čuh glas svoj i prepadoh se sam sebe.

— Sestro! — viknu jedan moj susjed.

— Brzo! Sestro! Zlo! — vikaše on još glasnije.

Ja dođoh do spoznaje, da sam — u bolnici. Pogledah na se i viđoh, da mi je odrezana noga. Dakle nijesam umro, već sam se samo domogao doživotne sakatštine. I ja sam želio smrt i motreći krnjatak nožni, koji me je pekao, upravo s nasladom počeh kidati zavoje. Nije me bolilo, jer sam osjećao slast sigurnog oslobođenja iz ovoga — nepodnošljivoga života.

— Sestro, brzo! — još jačim glasom vikaše moj susjed.

I doleti ona. Odmah shvati stvar. Pristupi k meni. Milo me gledaše:

— Molim vas, šta to činite? . . . Što je vama? Znate, da može nastupiti krvarenje, pa će vam odrezati i taj . . . komadić noge . . .

— A, dakle sam dobro smislio! — sune mi u glavu misao.

— Umirite se . . . Bože moj, koliko ih ima bez noge. A nije to nikakvo zlo. I s umjetnom se nogom može ići . . .

Gladila me po znojnoj kosi. Ja sam opet zapadao u časoviti san. Ta nema četvrt sata, da sam operiran, pa sam još silno slab od narkoze. No odmah se probudih. Čuh riječi njezine, koje govoraše mome susjedu. Tužila se, kako su neki bolesnici veoma nestrpljivi. Bila je okrenuta k njemu. A meni se činilo, da sam negdje vidio taj stas, taj struk i slušao taj glas. Jest, negdje sam je vidio. I buljio sam u nju slab, isrcpljen, orošen toplim bolesničkim znojem, što ko olovo tišti čovjeka. U to mi pozli. Smućivalo mi se. Htjedoh se dignuti.

— Ne! — reče ona. — Brzo skoči i donese jedan ubrus. Metnu mi ga pod bradu svojim nježnim sniježnim rukama, koje su mirisale lizolom. No sad mi nije bio oduran taj miris. I kako mi je bilo teško, što me sad muči neko uzrigivanje . . . Svaki sam se čas susdržavao, da iz mene ne udari ključ. Opazila je to.

— Slobodno bacite sve . . . tu na ubrus. Ne bojte se: nakon narkoze svi povraćaju . . . Biti će već dobro . . . A ja gledam u nju i susprežem dah u sebi. I ona gleda u me.

— Samo trebate biti miran! — šapuće njemački . . .

Lelija se na njoj isprutano bijelo odijelo. Motrim je, šutim i to me upokojiva. Hjedoh je upitati, kako se zove, ali mi ona zabrani.

— Kasnije! Dok ojačate . . . Sad je najbolje šutjeti . . .

Rana me pekla i žegla. Neprestano sam rukama držao i stiskao onaj krnjatak. Činilo mi se, da mi se tako boli umanjuju.

Ona je otišla. Reče mi, da će mi narediti: Weinsuppe.

A odlaskom njezinim, ko da mi se boli povećaše. Pridušeno sam stenjao.

— Boli? — upita moj susjed.

— Boli! odgovorih slabim glasom. Vrtio sam se i previjao i uvijao od grdne boli. Pokrivka mi djelomično spala. Nakrivio se čador poviš mene.

Kroz otvorene je prozore strujio svježi zrak. Oh, kako sam ga upijao, srkao!

Domalo dođe i ona noseći na odijelu zadah svježine. Donijela mi vinsku čorbu.

— Samo mirni budite! — opominje me svojim zvonkim glasom, što titra kao žica na violini ispod ruke umjeinikove.

Na stolić mi postavi šalicu. Htjede, da namjesti pokrivač. Ugleda krv. Kriknu. Odleti. Vrati se brzo s liječnikom. Ona bijaše sva zastrašena, a liječnik miran.

No, šta je? — poče otezito liječnik. — Krvarenje ... hm. Zašto nijeste mirni?

Ona na mig liječnikov odmotavaše neki dio zavoja, koji je bio vas zguvljan. Liječnik pipaše. Pipaše bez nježnosti, interesa, ljubavi.

— Ne će biti ništa! — reče. — Zamotajte!

I ode pjevucajući neku pjesmu.

A ona mi s tolikom nježnošću povezivaše krujatak od noge pitajući dali boli.

Onda ustade, dade mi već kladni vajncup, kad je vidjela, da ne mogu otrča i donese mi drugi.

Okrjepih se malo, razvedrih se mrvičak i zapadoh opet u neko bolesničko snatranje ... Možebiti da sam i spavao. Probudi me tekar ona stavljajući mi toplomjer pod pazuho.

Učinilo mi se još jasnije, da je poznam. A i ona je morala poznavati mene. Oči su joj bile uprte u tablicu poviš mog kreveta, gdje je bilo zapisano moje ime.

— Čvrsto držite toplomjer! — reče mi blago.

U ruci joj bijaše veliki kup toplomjera. Njih prevrćaše. I kad je zveka stakla njihova prenu, sjeti se, da ih još — sviju nije podijelila drugim bolesnicima. Sve su to časnici. Pratim je očima, kuda ide, kako se ponaša. Gledajuć nju zaboravljam na bolove, na očaj. Jest ... nju sam ja vidio, s njom sam razgovarao. Gdje? Ne znam. Ne mogu da se sjetim. To jest sjećam se i znam, al mislim, da se varam. Nije ona. Pratim je očima. Sanjljivo pogleda na sat i iz kutije vadi sterilizovani pamuk, koji će joj valjda trebati. Ona je život i pjesma u ovome mjestu truleža, raspadanja i iscjelivanja; ona je cvijet — u poharnoj šumi. Vadi toplomjere, bilježi toplinu. Dođe i meni. Uze toplomjer, pogleda u njeg, pogleda u me i potegnu crtu na papiru poviš mene, od 37° crvene crte do 39½° crne. Lako uzdahnu. Ne šali se, ne smije. I ona se brine. Samo kad vidi, da je bolesnik dobro, zablista joj tračak veselja na licu poput dragulja. Motrio sam je i motreći se umorio. Htjedoh upitati susjeda, kako se pove, a on me ne ču. Možda je spavao.

Večer se približavala. Večer i mrak. Palile su plinske svjetiljke ... A i u meni kao da se nešto upalilo i gori. Glava mi gori — ja sav gorim. I čujem granate i šrapnele i ... Sve puca ... I vidim sebe, kako jurim na juriš ... Srljam ... Ne nosim ja smrt, već idem u smrt ... Zaglušna vika! Praščenje! Uzdisanje! Jecanje! Sve jeca, sve uzdiše, sve plače! I topovi jecaju i puške suze i sve plače ... Suze se pretvaraju u zvijezde ... i kreću se zrakom ... I moja se jedna suza pretvara u zvijezdu ... Leti i ona zrakom. Okreće se oko sunca ... Skobljuje se s drugom zvijezdom ... Nastaje detonacija ... Ne znam više ... Ja vidim, gdje pada suza moja. Pade na zemlju ... Sažga me sjajem svojim. Oslijepi me svijetlom svojim ...

Probudih se. Kod mene sjedi moj momak i ona.

Svilenim mi rupcem otre znoj s čela. Liječnik dežurni pravljaše noćnu vizitu. Dođe k meni. Pogleda u kartu, gdje su napisani stupnjevi. Prihvati me za ruku.

— Možete li spavati? Hoćete li injekciju?

I kao da nije očekivao nikakva odgovora, i kao da mi nije mislio dati injekciju, reče njoj:

— Milostiva, ako ne mogne spavati, podajte mu. Slobodno mu podajte ... i dvaput ...

I Sad istom znam, šta su značile te riječi.

Njoj je dao mig, da ide spavati, pa neka i mene uspava. Zašto da se toliko brine za me? A možebit nema koristi, kako se može zaključivati iz one crte, što se pružila od 37°—39½° kao munja ili kao strijelica, kojom se u fizici označuje smjer radnje.

Ali ona meni injicira samo malo morfijuma. Ja zaspah ... Možda je ona bdila nada mnom. Pitao sam momka, a momak mi reče, da ne zna. I on je zaspao, kad je vidio, da ja spavam.

Sutra sam bio raspoloženiji. Toplina je spala na 38°. Nje nije bilo — premda sam je očekivao. Došla je jedna druga — posve druga. Koketirala je i s jednim se časnikom u kutu na glas smijala, dok mu je previjala nogu. I nespretna je bila. Ali kako mi se čini, samo zato, jer je mislila na sebe — samo na sebe. Dok je ona bila tiha, ova je sa sredine vikala:

— Joj, g. natporučnik, ja zaboravila namazati s jod-tinkturom! ... Eto me odmah ...

I pri tom se smijala. A meni se činilo, da nije u pravome smislu zaboravila, nego je maskirala zaborav.

— Milostiva, nemojte se mučiti ...

— Ali ništa, ništa! Kakva muka? Na koncu nisam se ni prijavila u dobrovoljne njegovateljice ranjenih vojnika, da uživam ...

Motrio sam: G. natporučnik bio je mlad i lijep časnik. Čim mu je previjena rana na nozi, (prošlo mu je puščano tane kroz list lijeve noge) počeo se marljivo dotjeravati. Gladio je kosu, sukao brkove, pomno oblačio uniformu, a onda oslanjajući se na krasni, izvezeni štap počeo malo dvoranom šetati, pa izišao napokon na verandu, izvadio smotku i pušio, ne pazeći na nikoga. Nakon kratkoga vremena izišla je ta druga njegovateljica bolesnika također na verandu.

— Pomisli! — vikao je neki stari kapetan posve prosijedjele kose, — onako svako jutro, svaki dan. Najzdraviji među nama, pa ga najbolje služi.

Mi smo svi izmeti, bolest ... Više nijesmo ljudi. Ne možemo služiti ljudima, pa nas i ne trebaju i ne mare za nas ...

Iz nekoga kuta izmili poručnik bez ijedne noge. Imao je imedijatne drvene proteze, a naslanjao se na dvije štake. Kako je nosio tanku bolesničku kabanicu, virila su ispod njih četiri gumena papčića na tankim drvetima. Micao se polagano, kao kakvi oboljeli faun. Bolno ga bilo vidjeti ...

— Evo! — govorio stari kapetan — on je sama bijeda. A ima još bjednijih ... Oh, Bože ... I nikakve paske, nikakve ljubavi! Borio si se za domovinu, za cara, za sve te ljude, koji te sada kao iz milosti služe, ta ništa, nikakve zahvalnosti ... Nijesi više čovjek, jer u tebi ne vidi niko više čovjeka. Eto ... osam je sati ... Proći će dva doktora, žurno i brzo, pogledati će svakoga bolesnika, letimično, ne ustavljajući se, govoreći svoje: wie geht es denn?, koga nikome ne namjenjuju. Vekterica će ih ispratiti, otvoriti im vrata, pak se dopadno i milosno nasmijati smijehom najintimnijim.

Uđe jedan vojnik u bijeloj kabanici.

— Je li tu, gđa Schwarz? — to je naime ta druga bolničarka.

— Eto je na verandi! — hladno odgovori kapetan.

Ona je morala čuti, te brzo doleti.

— Ko me traži?

— Molim pokorno, ima li kod Vas kakav bolesnik, kojemu je propisano elektriziranje i masaža?

— Ne znam. Ko bi to znao? No — poče jakim glasom — ima li koji, jelte?

— Kako bješe u početku, tako sada, vazda i uvijeke! — srdito će kapetan. — Tako ste i prekjučer pitali. A ja sam Vam prekjučer, kao i danas rekao: bolesnik, koji leži na postelji br. 5. No Vi ćete odmah zaboraviti. Imate prečih posala, pa kako ne bi zaboravili! ...

— To je direkt uvrjeda za me! — poče ona plačljivo. — Toliko Vas služim, pa nikakve zahvalnosti. Moj Bože, moj Bože ...

Govorila je brzo, usopljeno u pospješenome tempu.

— Prašći ko strojna puška! — ubaci joj kapetan.

— Vi neotesanac! — kriknu ona. — Nek znate, cijelu ću stvar prijaviti g. profesoru. On će Vas jedamput za uvijek naučiti, kako imate poštivati bolničko osoblje.

— Bolničko osoblje ne ljubaka, a Vi . . . no eto vidi svako.

Nije više znala, šta će govoriti. Pridušujući suze smještala je moga susjeda na kolica. Upravo mu je bacala noge. On je šutio i trpio . . . Ja sam mislio na onu prijašnju . . . Mislio na nju i držao je vizijom i fantasmom, kreaturom mojih grozničavih moždana. Ne, nijesam vjerovao, da je zbilja bila ona tu. Bila je druga ili ova ista današnja, a ja kasnije sve sanjah . . . maštah . . . klapih.

Kad je moj susjed otišao, dotično, kad su ga odvukli, poče mu gđa Schwarz namještati postelju. Zbaci sve s nje, a onda sjede na nju, okrene se meni i poče me motriti.

— Frisch operiert?

— Da! — Kimnuh glavom i pod glas rekoh — jučer!

Ciničkim izrazom lica zagrnu pokrivač i pogleda.

— Amputiert?

— Da!

Tada nastavi praviti i rediti postelju rondajući nešto, što je po svoj prilici bilo upravljeno starome kapetanu.

— Odakle ste Vi? — upita me.

— Iz Bosne.

— Tako. Bošnjak!

Moj je momak sjedio kod mene.

— Je li i on Bošnjak?

— Da! —

Pasla je oči na stasitome i jedrome momku, rumenih obraza i lijepoga izgleda.

Moga susjeda dovezoše nazad. Bio je blijed

— G. kapral, vozite ga na verandu, lijepo je vrijeme.

— Na službu!

Domalo se povrati vojnik.

— Molim, milostiva, duhan — cigarete za g. kadet-aspiranta.

— Cigarete? — upita ona. — Pušite li Vi? — i okrenu se meni.

— Pušim.

— Pa zašto ne pušite, kad pušite? —

Smijaše se svojoj protuslovnoj dosjetci.

Ja joj pokažem na tablicu, koja bijaše prikovana na vrata.

— Ne smeta! Taki je vladao zakon, dok su tu bili civili.

I izvadi krasni etui i ponudi me cigaretama. Ja uzeh, uze i ona, te pripali i meni i sebi.

I tako pušismo i kroz dim se gledasmo.

Tužila se ona na nezahvalnost. Držala je čitave peroracije o svojoj dugoj dragovoljnoj službi. I govoreći o tome sjetila se, te mi donijela Polsterhalter. A meni je bila odvratna ta žena, premda bijaše i mlada i lijepa. Htio sam, da na njoj nađem uzrok tome, no nijesam mogao. Ništa nijesam zamijetio odvratna. Ali sam ipak ćutio odvratnost. Morao je biti tome povod kapetanov govor.

— Ne peče Vas rana? — pitala ona.

— Tako . . . prilično! —

— A šta Vam je bilo nozi, da se morala odrezati?

— Prebila je granata . . .

— Joj, koliko taj rat donosi nesreća . . . Oh, šta sam svega vidjela.

Prihvatila je rukama koljeno, obujmila ga i tako sjedila prema meni mašući slobodnom nogom, obuvenom u plitku krasnu cipelicu, poviš koje se opažala svila prozirnih čarapa njezinih i bjelina puti . . . A ja sam zatvorio oči. Nijesam više mogao gledati. Osjećao sam, da ova ovdje ne služi ili bar samo u toliko služi, da bude služeno. I mislio sam na razliku, koja je izbijala između nje — i one prve . . . Misleći sam zaspao . . .

A kad sam se probudio, ona je prva bila kod mene. Držao sam, da sanjam.

— Vi ste spavali?

— Jest, no oprostite . . . Meni se čini . . . Tako . . . Negdje sam Vas vidio . . . Znam, da sam Vas vidio, znam, da Vas znam, bar sličnu osobu znam. Kažite mi ime svoje . . . Ili ovo bulaznim . . . Ne! Jest, ja sam tako lice vidio . . . i čuo glas taki . . .

— Ja sam Zora Stipetić.

— Zo-o-ra?

Ona se smijaše; ali nekim razvodnjenim žalosnim smiješkom.

— Čudite se, kako sam amo došla. Brat mi je dobio uslijed rana uzmu, pa sam se prijavila, da služim sve, e i njega mogu služiti. A

Vi? . . . Oh, Bože moj, svi nešto doživjesmo. No ovo je bolje. Mi smatramo nesrećom, a Bog možda srećom.

Slušao sam je. Glas je njezin bio slađi od muzike, dojmljiviji od svakoga sola. Tako cvijeće miriše, kao što ona govori.

— A gdje je Vaš brat?

— Sad je na verandi, a inače je Vaš prvi susjed . . . Evo ovdje mu je postelja, gdje ja sjedim. Nijeste se upoznali?

— Ja sam se samo bavio s dvije misli, otkako dođoh u bolnicu: sa samoubojstvom i nejasnom slutnjom, da sam vidio Vas.

Sramežljivo je oborila oči. Ista ljepota počiva na licu njezinu, kao i prije. Samo mi se to lice čini sada plemenitijim. Bol ga valjda oplemenila. Na njemu ima više izražaja. Zato što ima više duha. Razliva se ljepota po njoj i zlati je i čarobnom čini. Kao što sunce zlati i čarobnima čini oblake pri zapadu svome.

Neugodna je njoj bila šutnja, dok mi je jučer naređivala, da moram šutjeti.

— Hoćete li udovoljiti mojoj znatiželjnosti, pa mi kazati Vaše osjećaje iz rata, i šta ste ćutjeli, kad ste se borili, i kad ste bili ranjeni i kad ste pali?

Prestala je. Pogledao sam po bolničkoj sobi i opazio, da oči sviju počivaju na nama i da prisluškuju, kojim to jezikom govorimo. U toj tišini počeh svečano:

— Ja sam htio da umrem, želio sam smrt i rado sam išao na juriš. Išao sam sa slutnjom, da ću sigurno umrijeti, da ću pasti . . . Nije mi bilo žao života. Nijesam se bojao smrti kao smrti. Bojao sam se samo smrti, ako bi ona bila početak novoga života — sretnoga ili nesretnoga . . . A ne znam, iz kojega je zakutka duše moje nikla, uskrsla ta misao. Ja sam prije držao, da je pravi život samo na zemlji. No kasnije u ratu spoznah, da na zemlji nema i ne može biti sreće i raja. I ta me misao mučila, kad sam išao na juriš. Davao sam zapovijedi, a samo sam se njom bavio. Ona je ispunjala cijelu nutarnjost moju, tako da nijesam osjećao ništa vanjskoga. Znao sam tek, da je ovo odlučni čas za me . . . Ja ću se osloboditi života na svijetu ovome, slutio sam, da bih mogao započeti novi život tamo . . . preko groba, izvan groba, nad oblacima, u nebu — u neograničenosti. I moljah se Bogu poniznom molitvom: Oče naš . . .

Ušutio sam. — Govorite dalje! — reče ona natočivši mi malu čašu dalmatinskoga prosecca, da se okrijepim.

— Jeste li našli u molitvi ikakvu utjehu? . . .

— Jesam zaboravio na sve. Udubio sam se posve u riječi: Oče naš . . . Mi imamo Boga, imamo Stvoritelja, začetnika svega; on mora biti, ljudi su rušitelji, a ne stvaratelji, to sam vidio u ratu, pa gle, on nas je naučio, da ga zovemo Ocem, nebeskim Ocem . . . Svaki je otac dobar sinu svojemu. Kako i on mora biti dobar nama, kad nas smatra djecom svojom? . . . Moljah mu se, kao sin ocu. Tepah mu. Govorih: neka bude volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji! . . . To je bila sva moja molitva . . . No ona me dizala, tješila . . .

— Jest, gospodin je bio nekako vas zamišljen. I bio je miran kao nikad. — nadometnu moj momak. — Nije psovao. Hrabro je išao naprijed, kao da se ničega ne boji, kao da mu ništa ne može naškoditi. Pucalo je oko nas, a nama ništa . . . Ne može nas puška pogoditi — mislim ja. Samo granata . . . A granata se rasprsnu blizu nas . . . Jedan veliki komad pogodi poručnika u nogu. On pade. Priskočih k njemu i viđoh, da je rana opasna. Uzeh ga na ruke i nosih ga iz kreševa, da ga ne sataru . . . I mene je tada pogodilo u ruku . . . No nijesam klonuo . . . Nosio sam ga dalje . . . I iznio. Iznio i njega i svoju živu glavu.

Na kolicima dovezoše kadet-aspiranta Majstorovića. Vani je bilo zahladilo, pa nije više mogao biti. Veseo je. Smiješi se. No taj je smiješak bolan, slab — bez zdravlja. On je kao sjaj zimskoga sunca . . .

— Oh, koliko motrim ovu prirodu . . . Sva je olovno teška i olovno siva. Nema vedrina naše lijepe Dalmacije . . . U daljini se sablasno spušta magla ko poderani zastor na pozornici, proždire prirodu, kvari linearnu ljepotu, a kod nas na moru . . . oh, tamo je drugčije. Negdje daleko i nedostiživo ljubi nebo čistim poljupcem modru površinu morsku i rubove gora naših

— a zemlja se topi u milju obasjana nadzemaljskom ljepotom — divnih i zlaćanih boja . . .

— Ti uvijek maštaš . . .

— Da, sestro, odslije će i cijeli moj život biti maštanje, ako budem sposoban za to . . .

— Pesimističan si! Ozdraviti ćeš. Liječnici kažu, da ne treba gubiti nade . . .

— Ima slučajeva, kad bolesnik bolje poznaje sebe, nego liječnik . . . Tu mi nešto u srcu veli, da ću odslije samo — vegetirati . . . Oh, sestro, noge su krila . . . A ja to dosad ne znadoh . . .

— Eto, koliko bi ti još govorio . . . Možda sat, dva . . . A zašto se ne upoznaš sa susjedom . . .

Pogleda me. Tako nešta umilna bijaše u tome pogledu kao u lijetu najljepše naše ptičice — šarengizde.

— Je li to moguće! — kliknu.

— Ja sam Veljko! . . .

— Je li moguće? I ovdje opet da se sastanemo? Vi pobjednik smrti i ja simbiotični nosioc smrti . . .

— Zašto sam pobjednik smrti?

— Jer smrt bijaše u nozi Vašoj, noga Vas sablažnjivala i Vi je odrezaste i nadvladaste smrt.

— Vi ste sačuvali svoj humor!

— Humor je gljiva, koja kroz dan raste i uvene . . . Nemam ga uvijek, dapače muči me neka melankolija, ja joj odolijevam i nadam se, da ću odoliti, a u blagoslovnim, rosnim i kišnim danima, kad mi kiša ne moči tijelo, nego mistična rosa zalijeva dušu, budi se u meni veselje i humor . . . i ja kušam, da što radim, kušam, da definiram sama sebe, i kolebam u svemu, zdvajam videći da ne ću ništa moći učiniti, i htio bih uteći od sama sebe, ali ne mogu, jer je smrt moja sa mnom, poda mnom, objesila se ko teški balast, pritišće me zemlji, uvlači me u nju . . . Ja sam dan i noć zajedno, život i smrt zajedno, ja sam kola bez kotača, bociklo bez kolesa . . .

— Ima li mnogo vremena, da ste tu, u bolnici?

— To baš neznam. Svaki mi je dan sutrašnji neizmjerno daleko od mene, jer mi je danas vječnost . . . A eto naprotiv sva ova dva mjeseca, što sam tu — čine mi se jednim danom. Da. Znam, i današnji mi je dan kao dva mjeseca.

Ja sam slušao te riječi, smijao se njima i bio sretan, da imam prijatelja uza se, a još sretniji, što imam prijateljicu. Ona je podavila bijele ruke i sa smiješkom slušala brata.

— Toplina ti je danas normalna! — reći će mu ona.

— To baš ne znam. Ja nosim u sebi elemente zime i ljeta, a njihov složaj jest jesen. Bar kod mene. Jesen s jesenjim vrućim danima i hladnim noćima i mrazom.

— Gđo Zoro! — zovnula je druga bolničarka gđa Schwarz.

— Molim!

— Izvolite dati stepene g. poručniku — tome, što je frisch operiert (ja sam bio za nju uvijek frisch operiert). Ah imam toliko posla pa zaboravih . . .

Zora mi dade.

Čavrljali smo i dalje. Sad je i ona pripovijedala o sebi, kako je sigurno doznala, da je umro major Stipetić i kako je čula, da joj je brat dobio úzmu, pa je došla amo u bolnicu, da ga služi, a s njim i druge . . . Pitala me za gospodju, za život u ratu, a ja sve na to ukratko odgovarao. Hvatala me opet neka vrućina i slabost . . . i osjećao sam u amputiranoj nozi trzaje prsta i bol u donjem zgležnju, žestoku bol i htjedoh pritisnuti to mjesto, da mi boli uminu — a noge ne bijaše . . .

Zar i u krnjatku još jednako opstoji spomen na odrezane ekstremitete? A kako istom moraju biti slatke uspomene na drago biće? Ja se njima podavah u isto vrijeme, dok u mome krnjatku osjećah potpunu nogu, uspomenu na nju . . . ili tako nešta.

39°! Meni je dakle zlo! Oh sad – sad, kad sam toliko pretrpio, toliko se namučio i osjetio neki mir i pokoj u svome jadnome stanju, onda moram umrijeti. Moram zauvijek zaklopiti oči, da njima ne gledam Zore, moram zauvijeke zanijemiti, da ne govorim s njom, zauvijeke ogluhnuti, da ne čujem nje i glasa njezina i šuškaj haljina njezinih. Narisane crte prikazuju munju . . . Simbol su katastrofe. U njima je ocrtan plus i minus moga života . . . I ocrtavati će se dalje . . . I doći će jedamput do najveće točke, kad ću biti sam sa sobom, s dušom

svojom, kad ću sve razumijevati, sve čuti, a ništa ne ću moći govoriti, jer mi više ne treba općenja sa svijetom ovim, a iza toga ću ubrzo spasti na – minimum. Biti ću bez topline, jer je iz mene isijala sva toplina. Biti ću mrtav.

Nijesam mogao spavati. Davali su mi injekcije.

Sutradan sam se probudio umoran, iscrpljen, shrvan. Ko da me je ko vario i kuhao . . . Taki sam bio. Svježine nikakove . . . No ako svježine nije bilo u meni, bila je oko mene. Došla je Zora. Njezin to bijaše dan službe. Svi bijahu raspoloženi osim mladoga poručnika. Sijedi kapetan govoraše:

. . . No, no, ova je drugačija. Služi ratnike ne tražeći sebe.

Stavljala mi toplomjer. Oh, kako bijah sretan s blizine njezine! Sve mi u taj čas bijaše i lijepo i svježe i zdravo.

$39^{2}/_{3}^{0}$! Vidim, kako riše crtu prema gore . . .

Izjutra bi moralo biti manje topline, a evo kod mene više.

Kakav me ovo zao demon proganja? Dok željah smrt, ne nađoh je. Sad kad želim život, bježi od mene.

Dvojica liječnika čine vizitu. Drže ruke u džepovima bijele kabanice. Jedan je profesor, a drugi meni je nepoznat. Profesor viče svojim oštrim glasom:

— Dobro jutro!

Tako pozdravlja svakoga bolesnika. Tako pozdravi i mene.

— No kako je? Bolje?

Gleda u cedulju nada mnom, a ne u me. A meni nešto hropti u grudima i steže me i čini me nemoćnim.

— Jeste li dobro spavali?

Ne očekujuć odgovora dođe meni i pretraži mi pluća.

— Milostiva! Aparat za inhalaciju!

— Razumijem — reče Zora.

I oni odoše dalje, kao da im se veoma žuri.

Nikakva vidljivoga interesa, nikakve simpatije! Vrše službu kao i svaki radnik, samo da zasluže kruh.

Kako je Zora drugačija! Uviđam, da se ne bi znali cijeniti ljudi, kad bi svi bili dobri. Razlika nam bolje pokazuje ljude, nego formalno ocjenjivanje.

Zora mi brzo dovuče aparat za inhalaciju.

— Šta je? — pitam je.

— Ne bojte se! Ništa osobitoga! Obično nešto. To dobiju svi bolesnici nakon operacije.. Gotovo svi! — popravi se kasnije.

— Upala pluća?

— Ne! Ali kad hoćete da znate, kažem Vam: bronhijalni katar. Veoma slab . . .

Češće sam morao inhalirati. Ne bih mogao, da nje nije bilo. A tako sam činio, da joj ugodim. Da! To je istina. Čemu da krijem? Dolazi mi pri tome stara misao o usudu. Mi smo jedno drugome suđeni.

I dan mi nije bio dug! . . .

Satovi su prolazili kao čas . . .

Gdje je zadovoljstvo, ondje nestaje vremena. Moj je susjed Majstorović također sjedio uza me na svojim kolicima.

— Vidiš, danas nešto mislim: koliko se trudi znanost, da izliječi. Oh, zašto nam je malaksala vjera? Njezini su putevi kraći, sigurniji. Samo jedno fiat, samo jedno tolle grabatum tuum et ambula! A noćas sam sanjao da sam prohodao! Bože moj, kako sam bio veseo! Osjećam snagu u nogama, trčim, skačem. Pjevam, krišćim. Ta veseo sam! I odmah se penjem na visoke brjegove, promatram prirodu i slavim Boga, slavim ga pjesmom i himnama. Pjesma mi odjekuje u srcu i budi me. Mičem nogama: mrtve ko i prije. Teško li je tražiti sreću u raspadljivome tijelu!

— Treba se oslobađati tijela! — reče Zora. — Treba živjeti duševnim životom!

— Pa šta me još drži na zemlji ovoj? Vjerujem u nagradu i sreću. Vjerujem, da ću početi živjeti upravo onda, kad umrem. Zapad je otac istoku. Smrt začetnik života . . .

Zora je radila oko drugih bolesnika. Ja sam je pratio očima i razgovarao s njezinim bratom.

I nijesam osjećao, da sam u bolnici, nego mi se činilo, da sam tamo negdje — u domovini svojoj. Sve mi je bilo poznato. Okruživala me ljubav i toplina.

I nije mi bio težak život usprkos boli. One su me dapače činile privlačivim. I gđa se Malie

Schwarz također približavala k meni. Volila je sjediti kod mene. Mladi je njezin poručnik bio nestrpljiv. Hodao je tamo, amo; išao na verandu, čekao; no uzalud. Ona je sjedila kod mene govoreći mi, da će mi danas odaviti nogu.

— Vidjeti ćemo, kako je uspjela operacija...

Mladi poručnik nije mogao odoliti, pa i on dođe k meni.

— Imam se čast predstaviti, Viktor Schneider.

Rekoh mu i ja svoje ime.

On komotno sjede na stolicu uza me, izvadi cigaru i poče je pušiti razlažući nešto o vojnoj taktici, samo da me pometa.

— A vi se danas dobro osjećate? Je li? — upita me Schwester Malie. — Toplina vam je mnogo manja.

Nehotice sam pogledao na kartu poviš sebe, kao da sam htio reći: eno gore stoji pisano, čitaj!

Mladi poručnik pričaše umarajućim tonom o svojim junaštvima.

— O, to sam već više puta čula. I uvijek isto! — prekide ga ona.

— Istina je ista.

— Briga me zato, je l' istina taka ili ne, ali zbilja ti postaješ dosadan. Znam, sad će doći: I ja bijah kod Kirlibabe. Naletiše dva Kozaka, dva Kalmika...

Od srca se smijaše. A zbilja mladi poručnik odmah nastavi:

— I ja bijah kod Kirlibabe. Naletiše dva Kozaka, dva Kalmika.

Ona mi je kroz to vrijeme donijela aparat za inhalaciju. Ja sam udisao, mladi poručnik pričao, ona ga bockala, a sijedi kapetan nervozno i neprekidano mumljao:

— To je poslužba!... Krasno!... Već dva sata čekam na Bitterwasser, pa ništa... A cijela bolnica zna, da je meni prepisan Bitterwasser, osim naše milostive... Eh, da je... ja... no... Nije lijepo!... I razgovarati se može, ali što je preče, preče. Služba najprije... pak...

— Hajte mu dajte jednu čašu Bitterwassera! — zapovjedi ona mladome poručniku.

— Vrlo rado!

— Sijedi je kapetan postao malo luckast Sirota! Nije mogao podnijeti svih bojnih strahota. Onako on mene uvijek muči, a ja mu praštam. Dok mu nije tu nešto cvrknulo — pokaza na glavu — bio je veliki kavalir. A sad, vidite... Samo zna vrijeđati. — Tako mi pričaše Schwester Malie.

— Čestitam, g. poručnik. Vi ste sretni! — govoraše sijedi kapetan ispijajući čašu Bitterwassera — Eh, i ja sam nekad bio sretan... dok mlad bijah... A sada odbačen, prezren... Niko ne mari za me, za starog invalida.

— G. kapetan, liječnik dr Storch zna to izliječiti, — ubaci mu jedan natporučnik.

— Zna?

— Pitajte ga samo!

— A hoće li on danas doći da pravi vizitu?

— Možebit da hoće!

Sluškinje su mele parketirani pod, a zatim ga mazale nekom tekućinom, koja se bjelkasto razlijepljivala po parketu, a nakon toga usjajivale teškom kefom. Malie je uredila krevete.

Primiče se vrijeme viziti. Gđa je Malie ozbiljna, ne čavrlja, radi, uređuje zavoje.

U rađi je zatekoše liječnici.

— Dobro jutro! — slijevao se reski glas profesorov sa svježom strujom lizola, koja nahrupi na vrata i s odurnim zadahom narkotika, što uvijek podražuju na bacanje i stvaraju u čovjeku dojam mamurluka.

Malie im odmah priskoči, nakloni se, zatvori za njima vrata i iđaše s njima od kreveta do kreveta slušajući, šta će kojemu od bolesnika — invalida propisati.

Profesor je išao prvi... hitro... žurno... Časak se zaustavio kod bolesnika, preletio očima po papiru poviš njega, pipnuo rukom ranu, pitao: boli? i stereotipno govorio:

— Imediatnu protezu dobijete!

— Svaki dan mijenjati zavoj... Dobro je. Ide na bolje.

— Vi danas možete ustati iz kreveta.

— A vama, g. Majstorović, je li što bolje? — Pipaše mu noge.

— Samo kad sanjam, da sam ozdravio.

— Opet masirati i elekrizirati!

— Kako je vama? No da vidimo! — reče meni.

Odbaci pokrivku, uze škare, sam samcat, premda su mu htjeli asistenti pomoći, razreza zavoje, skide ih tako hladnokrvno, kao da guli krumpir, bol me obuze i uzdahnuh.

— Boli? — upita on kao da se čudi, kako može boliti svježa rana.

Krnjatak osta go. Koža je prevraćena i ušivena s donje strane noge.

Profesor drmnu mojom nogom. Zaboli me. Zareza me. Učini mi se, da pukoše svi šavovi. Pogledah. Viđoh krv. Pobojah se. Ona s gnojem ide sa strana, dapače ide kroz staklene cijevčice . . .

— Hm! — reče i ode.

Dr Storch ostade kod mene, da mi zavije nogu. Malie je već držala bočicu sa jodnom tinkturom i malom četkicom. On uze, namaza . . . i htjede otići zajedno s drugima. No zovnu ga sijedi kapetan.

— Clarissime, samo čas . . .

— Šta hoćete?

— Nešto bih važna pitao . . .

— Kasnije ću doći . . . Moguće do četvrt sata.

Malie mi je zavijala nogu i pri tom govorila:

— Dr Storch je veoma smiješan. Čuti ćete. ga! On će zaista doći. Voli silno komedije . . . Vrijeđam li Vas? — Ni najmanje! Hvala! — A profesor . . . moj Bože, kao da to nije moja bolesna nóga, žalosni ostatak njezin, nego cipela.

Dr Storch uniđe. Ja ga pozdravih.

— O Vama je bolje. Sjajno! Čestitam! . .

Zahvalno sam ga motrio. A on ode k sijedom kapetanu, sjede mu na krevet, te ga upita jakim glasom, da svi čuju:

— Šta izvolite, g. stotnik? Evo mene.

Kapetan je nešto tiho govorio, šaptao.

— Molim? — upita liječnik.

Kapetan mu opet govoraše.

— Ništa ne čujem! Jače, jače!

— A tako? Vi ste malo tvrd na ušima. Nijesam znao . . . Čujete li, kad ovako govorim . . . ovijem glasom?

Doktor pogleda po nama, da vidi, čujemo li mi. Kad je opazio na licima našim, da smo čuli — jer svi smo se smijali znajući, da on nije gluh, — reče, da i on čuje.

— G. doktor . . . clarissime . . . Kažu mi, da ste Vi specijalista . . . Posve se povjeravam Vama . . . Izliječite me . . .

— Šta Vam fali?

— G. doktore, clarissime . . . Sad nemam sreće kod žena . . . A prije . . . Moj Bože . . . Sad me sve preziru . . .

— Dobro! Sad ću odmah napisati recept. On će sigurno pomoći.

Ode stolu, uze jednu kartu i napisa . . . nešto, pak dade sijedom kapetanu.

On bijaše vas veseo.

A mi u tome ne vidjesmo nikakve mistifikacije. Mišljasmo: zbilja zna lijek. Jer velika ozbiljnost počivaše na licu dra Storcha.

— Pošaljite to u apoteku . . . i dobiti ćete lijek . . .

— Hvala, g. doktor . . . clarissime.

— Frau Malie, gnädige . . . Molim lijepo! — nastavi on, čim je doktor izišao. — Budite tako dobri, pa mi priskrbite lijek . . .

— Drage volje!

Ona odmah odleti. Nije prošlo ni deset časaka, već se vrati . . .

— Lijek, gospođo Amalijo?

— Kaže apotekar, da ga ne zna napraviti . . .

— Kako to da ne zna . . . On zna sve . . .

— Može — veli on — i sam pacijent prirediti sebi taj lijek.

— Ja ne znam. Tim se nijesam nikad bavio . . . Možda bi Vi znali, gospođo Amalijo . . .

— Čekajte, da pročitam recept:

Rpt.

100 kg auri
80% pulchritudinis
20 an. juventutis.

Ja to ne razumijem.

— G. prof. Majstorović, možebit da ćete Vi to razumjeti . . . Molim, — moljaše sijedi kapetan.

On neko vrijeme bijaše zadubljen u recept, a onda poče čitati smijući se: Morate, g. kapetane, imati 100 kg zlata, biti dosta lijep, imati 20 godina, pak će Vas voliti žene . . .

— A, šta to . . . šta? — srdito govoraše kapetan.

Svi se smijahu.

— No eto — dođe mu Amalija i govoraše — trebate biti bogat, lijep i mlad . . .

— Bogat, lijep i mlad?

— Da!

— T. j.: trebao bih biti poručnik Viktor Schneider . . . No . . . pustite me . . . Vi . . . Ali . . . Kako? . . . Šta sam ono htio reći. 100 kg zlata . . . 80% ljepote . . . 20 godina mladosti . . . A šta Vi sjedite uza me? — okrenu se naglo gđi Amaliji. — Vaše je raditi, posluživati, a ne . . .

— Nemojte biti tako zao, g. kapetane!

— Zbilja, jesam li ja zao?

— Tako . . . nešto malo . . . Ali obećajte, jeli . . .

— Šta ću obećati?

— Da ćete biti bolji . . .

Šutio je.

Razmišljao je.

— Kažite mi, dragi kapetane!

— Hoću li biti bolji? Ja sam najbolji i ne mogu biti bolji . . . A Vi bi se drugi morali popravljati . . .

Ja sam se potiho razgovarao sa prof. Majstorovićem. On je bio veoma krasna duša. Silno je osjećao nesreću svoju, no htio je da je nadvlada. Šalio se i radio kao najzdraviji. Svaki bi dan što napisao. Zdvajao je gdjekada, da će išta učiniti, no opet bi radio.

— Ja sam sebi pripovijedam pripovijesti. Za se ih pišem. No tako . . . slabe su. Mrtve kao i ja. Oh, ko bi vjerovao, da mrtve noge mogu smetati pisanju! I eto smetaju . . . Tako mi je odgovorio danas.

Nijesam tada znao, ali sad naslućujem, da je imao nakanu, te mi ponudi koju svoju pripovijest na čitanje. Pisci imadu tu manu. No Bože moj, ne nije tako! Imaju svi! Piscima se samo zamjera, ako govore o svojim djelima; ali i drugi ljudi govore o svojim činima, no to se smatra posve naravnim. Trgovac razgovara o trgovini, težak o težakluku, svećenik o duhovnoj pastvi, liječnik o uspjehu svoga liječenja — a i o čemu će drugome razgovarati?

A književnik? On se hvali, tako velimo, kad besjedi o sebi.

Odakle prof. Majstoroviću snaga, da podnosi lako svoju sudbinu, kud i kamo goru od moje? Ja bih zdvojio, da mi nije nje . . . Zore . . . sestre njegove.

Došla je ona iza podne na jedan časak. Razgovarali smo u troje.

— Kakav smisao ima život ovaki, kao što je moj? Zar ne bi za me bila bolja smrt? — upitao sam ja. — Vi govorite tako, jer ste malodušan! — reče Zora.

— Možebit . . . Ali ipak je to za me važno pitanje.

— Vaš život nije ni malo drugačiji od života i najzdravijega čovjeka: svi mi smrt svoju u sebi nosimo. I svrha života Vašega nije ni malo drugačija od svrhe drugih ljudi, bolesnih i zdravih. A oni svi imadu tu svrhu, da svojim životom zasluže bolji — ubaci prof. Majstorović.

— Vi ste osvjedočeni katolik.

— Ja samo još od vjere i radi vjere živim. Život je bez vjere besmislen i nepodnjošljiv. Čovjek ide na silu za tim, da se proglasi samo građaninom majke Zemlje, doživljava razočaranja, ne nalazi veselja, uviđa, da je ona dolina suza, a ipak ne će da vjeruje, i ne vjerujući zdvaja i ubija se.

A evo šta je tomu uzrok: mi ne pripadamo zemlji ovoj . . .

Mi smo kao tropska biljka, koju presadimo u naš kraj: kunjamo, nekako se držimo, polako venemo i umiremo. Nije klima zemaljska za nas!

Zora nas je ostavila.

Došla je gđa Schwarz.

O da, prof. Majstorović je veoma marljiv. Mora, da nešta zanimiva pišete. Tako mi je žao, da ne znam vašega jezika.

Nije mu godila ta hvala. On je živio i htio živjeti u bolnici osebujnim životom. Piše pripovijesti — a ne doživljaje. Ne će da doživljuje ni toliko, koliko bi mogao kao invalid doživljavati.

I dok je gđa Malie Schwarz sjedila uza me i sa mnom se šalila, on je mrko gledao preda se. Na koncu uze stari ilustrovani svezak nekoga časoplsa, pa ga listaše.

— Oh, šta to Vi tako interesantna motrite? — okrenu se prema njemu gđa Schwarz.

On joj nijemo pruži svezak.

— Krasne slike!

— Samo bez ikakve vrijednosti! — reče on preko volje.

— A ima li išta vrijednosti za Vas? — upita ona.

— Ima sve, pa i nule. Ali samo matematičku.

— Šta sam ja?

— Po matematici olina, po historiji čimbenik...

— Ne tako! — promumlja sijedi kapetan. — Govor je o matematici. Gospođa je Malie pri multiplikaciji faktor, pri diviziji dividend, pri potenciranju baza, pri radiciranju radikand, a inače je sama rezultat kao i svaka olina.

— ... po prirodopisu životinja, po filozofiji razumna životinja, po religiji i čovjek, stvoren na sliku i priliku Božju! — nastavi tiho prof. Majstorović nemajući prave volje, da sluša umetak u govor njegov.

— Ah, Bože moj, onda sam ja sve!

— Nastojte, biti samo jedno i čovjek stvoren na sliku i priliku Božiju i biti ćete.

Ona naglo ode. Rečeno joj, neka uredi jedan krevet. — Donešen je novi ranjenik. Pogođen je u lijevu ruku. Po svoj prilici da će mu je amputirati. Ranilo ga je dum dum zrno. Uz to ima naboj i u stegnu. Žao nam ga bilo — posebno meni. Osjećao se nemoćnim i zapuštenim. Već je kasno bilo. Užegle se plinske svetiljke. On je sjedio na krevetu i prstima desne ruke zaslonio oči... Mislio je. Možebit da je mislio na kuću, na ženu, na djecu.... Sjena ga pokrivala. I činilo se, kao da ga ta sjena upravo proždire... Dugo nijesam mogao zaspati. Bolničarka je hodala gore, dolje — tiho... na prstima, onda sjela, nešto bijela šivala, a pri tom prisluškivala dihanju bolesnika... A ja nijesam mogao spavati... I ona je ustala, opet obišla bolesnike zajedno s liječnikom, spustila se na naslonjač i zaspala. A ja nijesam mogao spavati... Obuzela me tuga, čemer, čemerna spoznaja, — da sam razlomak. Da, razlomak od čovjeka. $^3/_4$ dosadanjega mene. I kako malo ima ljudi, koji znadu računati s razlomcima! I nehotice sam maštao, kako će mi biti, kad se povratim doma, hoće li znati žena moja postupati sa mnom kao razlomkom? Hoće li me znati ovako njegovati kao Zora?... Ah, ogorčila me ta misao! Žena... žena moja! Slutio sam, znao sam, da to više nije. Kuda ću, kad ozdravim, i ako uopće ozdravim?

Jedina bi Zora mogla računati s ovim razlomkom...

... Zaspao sam s mišlju na nju. Sanjao sam krasne sne o njoj. Sutradan, kad sam se probudio, opazih nju uza se...

Izmjerila je toplinu i otišla. Samo se ukratko upitala sa mnom. Pretresala je krevete... i jedan uređivala za novo-nadošloga časnika, pritežaći plahtama matrace, da se previše ne uginju...

Bila je i vizita.

Nakon nje dođe odredba, da mladi poručnik i sijedi kapetan idi u drugu salu.

— Dobro, dobro! — veli stari kapetan. — Nigdje se smiriti! No ništa! Zapovijed je zapovijed...

Polako se oblačio.

Mladi je poručnik bio već gotov, pa ga čekao.

— Brzo ću i ja. Čim hoću brže, a ono sporije... Zbogom, drugovi – govoraše – zbogom, ne zaboravite mene... I pozdravite gospođu Schwarz... Ja sam tek onako...

Glas mu je bio plačljiv.

Polako je pošao. Zora ga vodila. Pred njima je šepao mladi poručnik naslanjajući se na krasno izvezeni štap.

— Hvala Vam! Vi ste bili uvijek mati, sestra, prava sestra nas — invalida! Stanite malo! Da odahnem!

Stadoše u sred dvorane.

— Drugovi! — poče svojim staračkim glasom sijedi kapetan. — Drugovi, ovo je danse maccabre, Totentanz, mrtvački ples u vojničkim bluzama: iz sale u salu, iz sale u kola, iz kola u zemlju...

Profesoru se Majstoroviću orosilo oko suzom.

— Ipak je bio dobar taj sijedi kapetan! Zora ga oprezno uze ispod ruke i izvede kroz vrata. Zađoše, zamakoše.

Ona se brzo povrati, uređivaše druge postelje. Nakon toga odvede novo-nadošloga časnika u kupaonicu.

Nježna je sa svima bila. Nježna kao i sa mnom. A ja sam proklinjao nju. Zašto je ona taka sa svima? Zar nema nikakove razlike između mene i njih . . .

Nije nam došla nikako. Nije mogla. Uvijek radila. Kad je bio operiran novo-nadošli časnik, sjedila je uz njega. Zašto je to činila? Zar nijesmo bili ja i brat njezin?

Nekakvi se čudni plinovi stvarali u plućima mojim, te me zagušivali. Drhtale mi usnice.

— Dakle je i ona bila samilosna sa mnom, samo u koliko sam bio u životnoj pogibelji.

Htio sam opet pokušati, da skinem zavoje. Jedva sam odolijevao toj napasti. Ne bih ni odolio, da nije prof. Majstorović rekao:

— Taka je ona. Najpotrebnijemu pruža pomoć i njegu, ali samo nas ljubi.

Držao sam, da mu se povjerila. Vjerovao sam riječima njegovim. Motrio sam nju spokojnu, zabrinutu . . . motrio sam je isto onako pod korom franjevačke crkve splitske . . . Osjećala je na sebi pogled moj i zacrvenila se. Bijela joj kapica veoma krasno stajala tada. Oh, kako je bila lijepa, kako divna . . . Tim divnija i krasnija, što je plemenita! . . . Sjedi ona . . . A ja je motrim . . . I čini mi se, da to uz glavu jednoga bolesnika sjedi — anđeo čuvar . . .

Ja sam se upokojio . . . A srce mi bijaše puno . . . I uzeh papira, da tada u tihim tima časovima pišem svoje dojmove . . .

. . . da barem papiru povjerim osjećaje svoje.

SPIRITUS PROCELLARUM.

Prema saopćenju u posljednjem broju lanjskoga godišta »Hrvatske Prosvjete« (str. 320.), uredništvo je odustalo od toga, da štampa čitav treći dio romana »Spiritus Procelarum« u nastavcima u »Hrvatskoj Prosvjeti«. Iskustvo pokazuje, da je ovakva lektira djela suviše istrgana, te da onemogućuje kod čitalaca pravi i cjeloviti sud o njegovoj literarnoj vrijednosti a i uopće o onome, što je pisac njim htio da kaže. Kako je međutim izdavanje čitavog romana u formi knjige današnjim prilikama oteščano, te će se tek kasno moći provesti, uredništvo hoće da dade čitaocima kontinuitet čitavoga djela, štampajući u ovom broju uvodnu partiju trećega djela, na koju dodaje kratak sadržaj romana do kraja.

Partija, koju ovdje donosimo, ujedno je najveća i najbolja u čitavom trećem dijelu; pisac, prikazujući život u bolnici, radi očito iz najneposrednije autopsije, a i boli u nozi, koje crta kod glavnoga junaka, sam je nažalost i predobro iskusio. Pojedini prizori i likovi u ovoj partiji spadaju među najbolje, što je pokojni Narcis Jenko u ovom romanu dao. Ali se nažalost u čitavom trećem dijelu osjeća vidno klonuće autorovih sila i ostale partije toga dijela nisu no nabačene; radnja je tek, može se reći, skicirana, a i psihologija nije ni izdaleka onako izvedena, kako bi odgovaralo znamenitosti onih duševnih procesa, koji se baš ovdje crtaju. Veljko se zaljubi u Zoru Stipetićevu, koja nieguje njega i brata svoga uporedo sa gđom Schwarzovom; ali Zora kao uvjerena katolikinja ne može njemu, oženjenom čovjeku, da uzvrati ljubav, koju ona ne može drukčije da zamisli, ngo kao bračnu. I pošto se ona uslijed toga povlači i intenzivnije posvećuje njezi drugih bolesnika, Veljko se podaje ljubakanju sa lakoumnom gđom. Schwarzovom. Ali sve je to usiljeno i izaziva i u Zore i u Veljka samo tim jači proplamsaj ljubavi; i kad dođe do konačnog priznanja, Zora ne nalazeći drugoga riješenja odlazi u kužnu bolnicu ostavivši Veljku za uspomenu knjižicu »Nasljeduj Hrista«. Veljko se na protezi vraća u zavičaj, gdje ubija svoju nevriednu ženu uvjerivši se o njezinoj nevjeri. U tamnici ispašta svoje djelo i doznaje, da je Zora umrla u kužnoj bolnici, a majka njegova, čuvši za njegovo zločinstvo, preminula. Knjižica, koju mu je ostavila Zora, zajedno s ranijim dojmovima u saobraćaju sa Zorom i njezinim bratom, vode ga spoznanju prave istine — Hristu. Epilog »Quies et requies« (Mir i pokoj) himna je Hristove ljubavi nadzemaljske. Neizrađenost ovoga dijela romana vidi se i iz opsega njegova: dok čitav roman obuhvaća u rukopisu 540 stranica, otpada ih na treći dio samo 158.

ILIJA JAKOVLJEVIĆ:

ZIMSKI DAN.

(PRVA DVA POGLAVLJA IZ ROMANA „IZGUBLJENI KORACI".)

I.

MATAN Spremo probudio se poništen, kao nikada pre toga. Hladno zimsko jutro zvonilo je u njegovoj sobi kristalom leda, te ako je u njoj bila barem senka neke radosti, i ona se zavukla negde u kutove i — ušutela. Već nekoliko godina neprestano tako...

Uzeo je ogledalo. Mršavo, bledo lice, s bolničkim izgledom, i oči neurastenika pogledaše ga iz malog zrcala, i njemu se ipak čudnim činilo: da je to njegova slika.

Baci letimičan pogled po celome hladnom prostoru, i zaustavi ga na krevetu. Među lopaticama ga nešto trzalo. Glava mu je bila teška, kao da je zalivena olovom. Negde, na dnu prsiju, nešto ga zagušivalo, i on je osećao silnu potrebu da kašlje. Dugo, neprekidno da kašlje i da iskašlje sve trule komadiće svojih pluća. S jednom apatičnom gestom prorešeta na krevetu nekoliko knjiga koje su mu služile kao uzglavlje.

— Možeš postati mudrim čitajući knjige. No još se veća mudrost stiče spavajući na njima. Mudrost života — reče uz onaj svoj značajni posmeh, koji ga je činio ružnim i neugodnim u dobro raspoloženom društvu naše mnogo poštovane inteligencije.

Među plećima ga počelo još jače probadati. Činilo mu se da je njegov prsni koš stegnut nekim elastičnim perom, i mislio je: kad jednoga dana popusti to pero, onda će se njegova pluća rasprsnuti, i biće dovršena pripovest njegova života što se započela pred kojih dvadeset i toliko godina tamo negde u promočenoj jednoj ulici gde su sunčane zrake tako retki posetnici.

Kad je zalupio vratima, ostavljajući svoju hladnu grobnicu, čuo je, kako u drugoj sobi gazdarica psuje nekakve noćne skitnice. I da nije Matan Spremo sabirao pamet spavajući na knjigama, i onda bi vrlo dobro znao, da se ovaj izlev plemenite srdžbe može ticati samo njega, Matana Spreme. No njemu je to bilo posve ravnodušno. Ili zar nije posve svejedno, zove li ga netko skitnicom, bohemom ili siromašnim literatom upalih obraza? I kada ga reski glas gazdarice upozorio kroz prozor da je prvi već prošao, on je nehajno odgovorio da ima dosta vremena do narednog prvoga. A kada je zapljuštila kiša reči, uvredljivih reči, on je mirno ostavio dvorište, zagledavajući se u tanki ogrtač i dotičući se jednog oveštalog njegova mesta.

— Daleko smo ipak došli, pomisli nakon nekoliko koračaja, kad ni stida u nas nema. Rekao je: u n a s. Njemu se naime činilo, da to nije on, jedinstveni on, već dva čoveka od kojih jedan promatra drugog, iscrpljenog i boležljivog. Ništa... reče ponovno, i laganim, nesigurnim korakom pođe uskom, isprekidanom stazom, prema centrumu grada.

— Kasnije... reče konobaru, kad mu ovaj ponudio svoje usluge, i sede uz peć u ovelikoj, nešto zagušljivoj kavani. Dvanaest se sati već približavalo i govorilo: Gospodo ljudi, domaćica je već priredila obed, i skoro će početi idila obiteljskog blagovanja. Operite zaprašene ruke da čisti pristupite lomljenju kruha svakidašnjega. — Peć je dotle strujala toplinom grozničava tela, i koliko je god bilo u kavani zagušljivo, osećao se Matan Spremo ipak dosta udobno.

Kad se malo zagrejao, zagleda se oko sebe i opazi u jednome kutu slikara Kaurina.

— Zdravo! — reče ovaj, privuče svoju stolicu i sede uz njega.

— Zima — nastavi mrko i prođe rukom kroz duge, kuštrave vlasi, da se isticalo visoko i koso čelo.

— I sneg će skoro — odgovori Matan Spremo hladnim naglasom.

Slikar Kaurin iskoristio priliku da ne znam po koji put pripoveda o svojim neprilikama.

Tužio se na zimu, jer ne može da radi u prirodi. Zamrznu se ruke, i onda zbogom i packanje i kompozicija i nijansiranje. Najbolje je raditi portrete. Šestarom izmeriti veličinu nosa i uha, pogoditi boju odela i licu dati izraz lepa i umna čoveka. Postaćeš slavan i bogat.

Matan Spremo samo je izmerio slikara od glave do pete. Gospode Bože, ta odelo mu je posve izlizano, a iz očiju mu viri nesanica i gladovanje. Slikar Kaurin sigurno je opazio taj pogled. Čelo mu se odmah smrklo, a telo poprimilo dostojanstveni položaj. Šta, pa on je ovih dana slikao ćelava trgovca. Slikao ga, i naslikao, i još ga pomladio za deset godina. Takve frizure nema nijedna figura na brijačkim cimerima.

— Zašto nisi odmah rekao?! — skoči Matan Spremo da traži konobara. — Zaslužio si mnogo novaca.

— Slikao sam na prepariranoj vreći. Platna nisam imao.

— Na vreći, na smokvinu listu ili potplatu! Valjda nisi polagao računa na čemu si slikao?

— Kazao sam . . .

— Glupane! opsuje ovaj srdito i razočarano. Onda slike sigurno nije kupio.

— Nije, odvrati slikar prebijenim, izgladnjelim glasom i pogleda ga u nekom naivnom čuđenju.

I obadvojica se nasmejaše ledeno i drhtavo, kao da ih tome naučio sam nečastivi. I onda se taj, isprva tihi, podrugljivi smeh, nenadano pretvorio u jedno dugo, neprekidno grcanje.

— Belu kavu! — dovikne Matan Spremo konobaru što je pokraj njih prolazio i nevoljko ih gledao. — Dve bele kave, i mnogo, mnogo hleba, zakriči jače, i udari u još bučniji, drhtaviji smeh.

— Slušaj, nastavi literat, primaknuvši se slikaru poverljivo. Nedavno je jedan nemački lirik došao na sretnu misao. Oglasio je u novinama, da prodaje svoje telo za sto maraka. Nakon smrti neka ga kupac secira, kosturom plaši ptice, i uopšte radi što ga volja. Znaš li, šta se onda dogodilo?

— Proglasili su ga valjda ludim.

— Čudnovato je da kod Nemaca poluđeše toliki umetnici. Njihovi historici kažu da je to od velike pameti. Ja se s njima potpuno slažem, samo ne znam, zašto se Kleist ubio. Možda i on od velike pameti?

— U trbuhu — nasmeja se slikar i poče požudno gutati komadiće kruha i ispijati kavu. Spremo ga je dostojno nasledovao. Vreme je međutim odmicalo. Ulice su postajale tiše. Poštovano je građanstvo već spavalo posle podnevnim snom, ili se odmaralo u obiteljskom krugu. Dan je išao svojim tokom. I tako je sunce zašlo za crne oblačine, i ulice ponovno oživele od prolaznika, a dva su mlada čoveka i dalje sedela u svom kutu, čas gledajući u peć, a onda razgledavajući se kroz velike prozore i odzdravljajući nekim prolaznicima.

II.

Svi visoki usponi svršavali su kod njega teškim depresijama. Nakon ovog sastanka osećao se on još izmučenijim i nemoćnijim. A kamo sada? pitao se, ostavljajući kavanu. Kod kuće studen, peckanje gazdarice, i mnogo stvari koje njegove nerve teraju do poslednjih granica napinjanja. Pošao je dakle ulicom, s jedinim ciljem da ide. Kamo? Na to pitanje on nije mogao da odgovori, no znao je da mora nekuda. U tom gradu, u kojemu on živi već toliko vremena, osećao se bolno osamljenim, premda je svaki čas susretao kojeg znanca. Među toliko ljudi od kojih su neki bili detinjski dobri i do bolesti inteligentni, on nije mogao naći čoveka u kojega bi prisutnosti njegova muka zadobila neki posebni, vredni smisao, i ukazala se nečim korisnim. Bio je i suviše bojovna narav da bi usnio u gluvoj tami fatalizma. A boriti se, Bože moj, no proti čemu i kako? Katkada ga spopadala nesavladiva želja da ostavi ovaj grad, i ove ljude, i povrati se kući, u tihu, vlažnu sobicu, gde je proklijalo njegovo detinjstvo. Pa šta onda? pitao se najedamput, i pričinila mu se ta želja kao potreba filistra što se dosaduje i traži promenu.

Video bi barem majku. Eto, majku. Pa da joj pripoveda o duši grada koja ubija tuđe duše. A u noći, kad se umoran baci na postelju, iza ključanice oseća jedno plavo, zaprepašteno oko. O, Matan Spremo dobro znade,

čije je to oko. Majčino je to oko, i njezina duša to čuči, skrbna i zabrinuta, i pazi na sina. O, hoće li se prekrstiti? Hoće li se prekrižiti pa izmoliti večernju molitvu? I njemu se pričinio taj prizor tako tužnim, da je sav protrnuo. On je davno prestao da moli kruh naš svakdašnji, jer je znao da kruh neće sam doći, već ga treba zaslužiti. A on ne zna zaslužiti, o tome je on potpuno ubeđen.

Da se pretvara i na glas moli duge očenaše da uteši i prevari majku? Kako mu se to pričinilo tužnim i kako mu se duša protiv toga uzbunila.

Naći će mnogo znanaca. Ljudi s mnogo nabora na čelu i žuljavih ruku sastaće se s njim i pitaće ga: hoće li brzo postati gospodinom? Ili je možda već i postao? I pripovedaće mu o njegovu pokojnom ocu i o drugim stvarima koje za njeg nisu ni malo ravnodušne. On je sin svoga oca i on znade da deo njegova oca žive u njemu. I neće li onda svaku gorku reč, izrečenu proti ocu, morati da shvati kao sopstveno vređanje?

I onda gospođice ... Gospodine Spremo, Vi ste pesnik. Napišite mi nešto u spomenar.

Gospodine Bože, da si slavljen na nebesima, no mi smo prokleti na zemlji. Ako nas ne ubije kiša, ubiće nas sunce i dosada.

Naravno, nije išao, i kad mu je od majke stiglo pismo da je teško bolesna, nije ni odgovorio. Poslao je nekoliko kruna, poslednjih kruna, i hteo tim dokazati da misli na nju. On ne može doći, to je razumljivo.

Eto, žene. Nazvaše ih jedni sfingama, a drugi demonima. Ljudi koješta znadu što je njemu nepoznato. Pisala mu jedna devojka. Čitala je njegove stvari i osetila da on strada. Da ga spasi ... to je bila njezina misao. Zamolila je njegovo poznanstvo. Zašto ne? On je tako pristupačan čovek ... I onda ona komična scena: ona hoće da spasava nesretna umetnika, a on govori kako na burzi padaju papiri.

Gle, pa ipak ... On je dete i trebao bi nekoga da ga vodi ... Ženiti se treba. Kako je to ružno brinuti se, je li rublje čisto i da li je u kući sveća.

Potraži udovicu, s velikom pregačom oko bokova, i zalizanim vlasima ...

Pa ćemo pripovedati: krompir je hranjiviji od kupusa, a kupus od zraka.

Sumrak se približavao i grad se sakrivao u magli. Magla, magla ... Pred njim se pojavi jedna osoba. Iza nje drugi čovek. Ne, to nije čovek. To je on sam koji se kao polip rascepao na bezbroj delova. O, hoće li taj drugi, deseti, stoti on pristupiti k njemu i pružiti mu ruku? Moj oče i brate! Hladno je. Žuri nam se. Trebaće napraviti nekoliko poslova. Život je ozbiljna stvar. Ne budi tako nespretan. Život je rad. U radu je spas.

Da, živela Amerika! Idemo u rudnike da kopamo zlato i ugljen. Obnovićemo svet.

– Ej, Švrakiću! zaviče žestoko i pograbi jednog prolaznika za rame.

– Idem na ples, biće vrlo veselo.

– Pa ćemo zajedno.

– Ti, takav ...?

– Da, ovakav, neobrijan i neuredan.

I svetla dvorana, kao aždaja rasvetlenih očiju, proguta ih obadvojicu.

PREGLED:

GOLDONIJEVA: LA DALMATINA.

Od godine 1752. bio je Goldoni na teatru di San Luca, vlasništvu patricija Francesca Vendramina, u Veneziji i tu je g. 1758. napisao »Dalmatinku«, tragikomediju u pet činova,[1] koja je za nas Jugoslavene osobito važna. Način, kojim govori Goldoni o karakteru Dalmatinaca, jedinstven je u talijanskoj književnosti, te smo mislili, da će baš danas, gdje se fanfaron D'Annunzio šepiri na Rijeci, biti dvostruko interesantno izbliza zabaviti se tim komadom.

Sledeće osobe nastupaju u »La Dalmatina«: Ibraim Alcaide, o sia governatore di Tetuano, Zandira Dalmatina schiava in Tetuano, Lisauro Greco schiavo in Tetuano, Argenide Figlia di Canadir schiava, Cosimina serva di Argenide schiava, Canadir vechio Greco schiavo in Tetuano, Marmut sensale di schiavi in Tetuano, Il Capitano Radovich Dalmatino, Mustafa Moroun Offiziale Turco, Soldati Turchi, Soldati Dalmatini. Čin se događa u Tetuanu, gradu kraljevstva Maroka.

Sadržaj je ovaj: 1. čin. Zandira, kći dalmatinskog trgovca, zarobljena je u Tetuanu. Dolazi kapetan Radovich, kome ju je njen otac obećao za ženu i želi je otkupiti. Zandira pristaje, no uz uvet da otkupi i Lisaura, koji je skupa s njom zarobljen i u kog se zaljubila. Radovich pristaje, misleći, da je Lisauro Dalmatinac, za što se i izdaje u nadi, da će tako steći slobodu. 2. čin. Gusar Ali, koji je zarobio Zandiru te je želi pridržati za se, vratio se s puta i besni zbog toga, što ju je Ibraim prodao Radovichu. — Među novo nadošlim robljem nalaze se Canadir, Argenide i Cosimina. Argenide je verenica Lisaura, koji ju je ostavio i ona je pošla s ocem da ga traže. Pri tom ju je zarobio Ali. — Lisauro krši reč danu Radovichu, da će poštovati njegovu zaručnicu, te kani uz pomoć svoditelja Marmuta silom odvesti Zandiru, koja se tome protivi. U to dolazi Ali i otme mu je. Radovich odilazi s ladom da ga progoni. 3. čin. Argenide saznaje za Lisaurovu neveru, no ljubi ga unatoč toga i nadalje. — Cosimina i Canadir kore Lisaura, koji pristaje na sastanak s Argenidom, no ne ostaje već odilazi s Marmutom da vidi bitku između Radovicha i Alije. Prvi pobedi i Ali se spase sa Zandirom na obalu. Lisauro ga tu dočeka te u borbi smrtno rani. Nagovara Zandiru da pobegne s njime, no ona ne će ostaviti njenog spasitelja Radovicha. Lisauro je na to kuša prevariti i odvesti daleko izvan grada, a kad ona razabere varku, on vadi mač, da se ubije. Ulazi Radovich sa dva vojnika, boreći se sa šestero Afričana. Lisauro mu pohiti u pomoć i oni skupa poubijaju Afričane. Lisauro izaziva Radovicha na dvoboj i otkrije mu, da je Grk, no u to dođu vojnici Ibraima i zarobe Lisaura. Radovich mu obećaje pomoć, ako je zatvoren nepravedno. 5. čin. Ibraim kori Lisaura radi toga, što je ostavio Argenidu, a on kao jedinu ispriku navodi ljubav prema Zandiri. Kad ova čuje, da je Lisauro već zaručen, odlučno ga odbija i vraća se Radovichu, dok se Lisauro konačno zadovoljava Argenidom.

Goldoni govori u svojim memoarima[2] o postanku »Dalmatinke«. Povod mu je bila francuska spisateljica Mme du Boc(c)age, s kojom se upoznao 1757. god. u Veneziji i koja mu je još posle, za njegovog boravljenja u Parizu bila zaštitnicom. Goldoni je vrlo galantno naziva »pariška Sapho« i »nasledovateljica Miltona«. Prvo je dakako samo komplimenat, »façon de parler«, no drugo odgovara istini, jer je gda du Bocage prevela Miltonov »Izgubljeni Raj«, skrativ ga, ga bude bliži franceskom ukusu.[3] »Ugodna i poučna zabava s njom, veli Goldoni, bila je za me predigrom ugodnosti, što mi je pružao moj boravak u Parizu i sam pogled na nju dao mi je smesta ideju za jedno dramatsko delo, koje mi je iznimno dobro uspelo i služilo na čast. Ja sam čitao »Amazonke« gde du Bocage i stvorio plan za jedan komad otprilike iste vrste: kao što je ona odabrala junakinje Thermodoora (reka u Pontu) za sadržaj jednog komada, tako sam ja

[1] »la Dalmatina«, tragicommedia di cinque atti in versi. Tomo XXIII. izdanja »Collezione completa delle commedie del signor Carlo Goldoni avvocato veneziano. Livorno Nella Stamperia di Tommaso Masi. 1792.

[2] Mémoires de Charles Goldoni pour servir à l'histoire de sa vie et celle de son théâtre. Paris 1787. Nemački prevod je iz g. 1788. (»Goldoni über sich selbst, Leipzig 1788., übersetzt von G. Schatz«).

[3] »Le paradis Terrestre, poëme imité de Milton«, posvećen akademiji »des sciences, belles lettres et arts« u Rouenu.

uzeo jednu hrabru i osetljivu ženu iz Dalmacije za predmet tragikomedije, koju sam nazvao »La Dalmatina«. Prvi puta je prikazivan taj komad u jeseni g. 1758. i publika ga je lepo prihvatila. Uza sve to nije »Dalmatinka« nipošto remek delo Goldonija, pa da nam je ostavio samo nju, teško da bi bio stekao glas najvećeg talijanskog komediografa.

Poznato je, da je Goldoni, reformirajući talijansku komediju, ipak od zgode do zgode pravio koncesije ukusu publike i pisao t. zv. »Commedia dell' arte«, koje su kroz punih 200 godina ostale nepromenjene, tradicijom ustaljene. »Commedia dell' arte« (francuski (comédié de l' art, à sujet, à canevas«) je zapravo samo okvir, nacrt komada, a dijalog se prepušta ekstemporisanju glumaca. »Dalmatinka« medutim ne spada već u tu vrst, nego u Goldonijem obnovljen tip učene komedije »commedia erudita«. Uz komediju »dell' arte«, koja je bila ljubimac puka, igra se u 16. i 17. veku i »učena« komedija. Vole je osobito vlastela i otmenija buržoazija. Goldoni je, modificirajući je uplivom Molièra, učinio tu vrst komedije pristupačnom i široj publici.

Produktivnost Goldonija upravo je ogromna. Napisao je svega oko 200 komedija i libreta, a od toga jedne jedine sezone 16! Nije dakle čudo, da je kvalitet kod toga stradao. Na taj su način glavna lica ostala često tek nabačena, psihološki neizrađena, dok su epizodna prosto prenesena iz jedne komedije u drugu baš ko što je to bilo u komediji dell'arte. Varijacije su neznatne i dadu se svesti na nekoliko prvotnih tipova.

Tako je i s »Dalmatinkom«. Zandira i Radovich u njihovoj večitoj deklamatorskoj pozi ostavljaju nas nekako hladne. Oni su doduše moralno savršeni karakteri, no ta idealnost nikako ne silazi s kotuma. Manjka im života i gipkosti, te na koncu njihove tirade — dosade. Goldoni je vrlo dobar posmatrač života i majstor u kopiranju naravi (to vredi osobito za venecijanske komade) i baš zato su mu apstraktna, nerealistična lica slabo uspela. Malo više svežine i promene donosi Lisauro, koji je doduše slabiji značaj, no za to mnogo prirodniji, životu bliži. Gordi samopregor Radovicha i Zandire suviše je hladan i slabo motivisan, lakše ćemo naprotiv razumeti Lisaura, koga je »il poter di Cupido, che la ragione accieca« učinio lašcem i krivokletnikom. Sve druge osobe sasvim su šablonske. Tu je tipična ljubavnica — »l ingénue« — (Argenide)) sa pouzdanicom (Cosimina), koja duhovitošću daleko zaostaje za Molièrovom Lisette (u »L'Ecole des Maris«) i Dorineom (u »Tartuffe-u«), tradicionalni otac (Canadir), koj se drugde zove Geronte ili Pantalone, pošteni vladar. (Ibraim), u neku ruku »deus ex machina«, pa okrutni gusar Ali, koji pri koncu dakako mora umreti. Jedino smešno, burleksno lice je svoditelj Marmut, potomak Brighele, jednog od »četiri maska«[4] Goldoni zove »Dalmatinku«: »taj vrlo komičan komad, koji je vrlo pozabavio publiku«, a u stvari nema tu komičnog ništa osim Marmuta i donekle sluškinje Cosimine. Biće dakle, da su se glumci poslužili običajem ekstemporisanja i dali tako komadu karakter vesele igre.

Prema onome, što veli sam Goldoni o postanku »Dalmatinke« i o uticaju gde du Bocage lako bi se došlo na pomisao, da se tu radi o plagijatu ili barem o snažnijem podražavanju. No sravnimo li »Amazonke«[5] sa »Dalmatinkom« uverićemo se da je sličnost sasvim neznatna. Sadržaj im je posve različit. U »Amazonkama« deklamira se celih pet činova o tome, kako su Tezeja, kralja atenskog, zarobile Amazonke i kako se on konačno oženio jednom od njih.[6]

---

[4] »Le quatro maschere« zvale su se četiri glavne osobe komedije dell'arte i to: Pantalone, trgovac iz Venezie; doktor iz Bologne; Arlechino i Brighele, sluge iz Bergama. Prva dvojica obično su starci (očevi, stričevi itd.) te su, baš kao i njihovi sluge, nosili vazda isto, određeno odelo i masku. Arlekin je benav i nezgrapan glupak, dok je Brighelle prevejan i lukav. Brighelle se zvao još i Scapin i pod tim ga je imenom Molière ovekovečio u »les Fourberies de Scapin«.

[5] »Les Amazones, tragédie en 5 actes« u knjizi »Reculil des Oeuvres de Madame du Boccage des Academies de Padoue, de Bologne, de Rome et de Lyon. Tome I. A Lyon, Chez les Frères Perisse, 1762.

[6] Potanji sadržaj: Amazonke su zarobile Tezeja, saveznika Skita, kad je sledio Antiopu, njihovu princesu, u koju se na prvi pogled zaljubio. Menalipa, šef amazonske vojske želi, da se po običaju žrtvuje bogovima, no tome se protivi kraljica Oritija, koja se baš kao i Antiopa, zaljubila u Tezeja. Oritija poručuje Tezeju po Antiopi, da ga ljubi, no Tezej ne će o tom ništa čuti, na što ga Oritija želi žrtvovati. Tome se protivi Antiopa i kraljica sad uviđa, da ima suparnicu te je se želi rešiti na taj način, da je dade za ženu skitskome kralju Gelonu. To bi bio uvet mira, no Antiopa ne pristaje na to. Proročište odgovara na upit Oritije, da će ona izgubiti prestolje, ako Tezej ne izgubi život i Oritija sad odluči žrtvovati ga. Medutim bude namesto Tezeja pogubljen prijatelj mu Idas, koji se preobukao u njegovo odelo, a da Tezej o tome nije ništa znao. On sad nahrupi s Grcima na kraljevski dvor i uzima Antiopu za ženu, dok se Oritija ubija.

U celosti, komad je to prosečne kvalitete. Od Corneillea i Racinea pa kroz celi 18. vek nije se shvaćanje i razumevanje antike nimalo promenilo i taj Tezej odgovara upravo toliko zbilji kao i Aleksandar sredovečnih romana. Pusta imena ne smiju nas zavesti, da tu tražimo nešto drugo nego preciozni rokoko sa svojim slatkim, napudranim, blještavim i — malko bljutavim — stilom. Treba zbilja čitati pisce à la Mme du Bocage, da čovek uzmogne oceniti zasluge romantičara, koji su uneli u tradicijom posvećeni aleksandrinac nešto svežine.

Teško je dakle dosetiti se što je Goldonija toliko oduševilo na »Amazonkama«. Van da nisu oči gđe du Bocage, koju su suvremenici nazivali »forma Venus, arte Minerva«.[7] Zajednička crta između »Amazonka« i »Dalmatinke« je samo općenito glorificiranje žene junakinje, a i to je jače podvučeno u Goldonijevom komadu nego u »Amazonkama«, čiju borbu protiv jakog spola ne odobrava ni sama gđa du Bocage.[8] Suffragetkinja bila bi grdan anakronizam u »galantno doba« Casanove.

Pisana je »Dalmatinka« u martellianskim stihovima[9] o čijoj lepoti je teško govoriti. Može se tek reći, da teku glatko, kako to dolikuje rutiniranom verzifikatoru Goldoniju.

Više od čisto literarne vrednosti zanima nas »La Dalmatina« sa našeg nacijonalnog gledišta. U njoj imade velik broj mesta, gde se vrlo pohvalno govori o značaju Dalmatinaca. Mi ćemo citirati tek najznatnija. Pri nastupu veli Zandira: »Amo più della vita l'onor di mia nazione — Pria di negar la patria perder saprei la vita. — In Illirica terra nacqui, non lo nascondo. — Ho nelle vene un sangue noto e famoso al mondo. — Sangue d'illustri eroi, d'eterna gloria erede. — Che a la sua vita itessa sa preferir la fede.« Drugom zgodom opet ista: ... »un illirica donna usa parlar sincera«, pa »sai che non sa mentire chi nata é Dalmatina. — Questo costume antico del nostro ciel si ammira.« Radovich otkupi Lisaura, jer misli, da je Dalmatinac iz istog se razloga tuče s njime, kad se pokazalo, da ga je Lisauro prevario. Pune su otadžbeničkog ponosa njegove reči, kojima se oprašta od Ibraima: »Di me tu pur rammenta, narra ai corsari tuoi, — Che rispettarci imparino, che temano di noi. Ch'é della gloria illirica il mar pieno e la terra, — Che siam fedeli in pace, e vittoriosi in guerra.« U memoarima govori Goldoni ovako o Dalmatincima: »Mlečani drže mnogo do Dalmatinaca, koji su susedi Turaka i kroz to, što brane njihova vlastita dobra, štite ujedno i prava njihovog suverena. Iz toga naroda crpe Republika najbolje čete, a između žena tog hrabrog naroda odabrao sam junakinju svoje drame.« Naša »hrabrost i lojalnost« glavni su dakle uzrok tim hvalospevima. Uz to još su tu dva druga motiva. Prvo, općenito raspoloženje »prosvetljenih« pisaca 18. stoljeća da prikazuju strane, nepoznate narode kao uzor značajeve i ljude zdravog razuma. Tako je Voltaire uveo u modu Confuciusa i Kineze, Montesquieu Perzijance, a i naš Goldoni je osim »Dalmatinke« napisao prema francuskim romanima još i »la Scozzese«, »la Peruviana«, »la bella Selvaggia« i »la Sposa Persiana«, sve komade sa eksotičnim imenima i milieuom. Dakako, da je tu Goldoni imao uvek pred očima Veneziju i njene prilike, pa da tu o kakvoj lokalnoj boji ne može biti govora. K tome naš pesnik slabo poznaje Dalmaciju. Split (Spalatto) mu je glavni grad, a jednom spominje narodnu mržnju Dalmatinaca na Grke, misleći moguće na diferencije među katolicima i pravoslavnima.

Drugi je razlog njegovo prijateljstvo prema Dubrovčanu Šuljagi. Stephano Sciugliaga en Garmogliesi, »carski i kraljevski sekretar u Milanu«, član poznate dubrovačke građanske obitelji, u više je navrata pomogao Goldoniju. U Pariz poslao mu je jednom 100 cekina, a kod premijere »Dalmatinke« sigurno je baš on najviše doprineo uspehu. »Dvorana je tog dana bila puna Dalmatinaca, veli Goldoni, koji su bili tako zadovoljni sa mnom te su me obasuli hvalama i da-

---

[7] Jedan prigodničar napisao je o »Amazonkama« sledeći distih, posvećen gđi du Bocage: Lesbia, Amazonibus vitam vocemque dedisti — Ut placeant, oculos, Lesbia junge tuos. (A Mme Bocage sur sa tragédie des Amazones, par M.*** Allemand, Docteur en Médecine, u gore citiranoj zbirci dela gđe du Boccage).

[8] U predgovoru posvećenom ženama (»Aux femmes«) veli: Quand vous admirez le courage — De l' Amazone fière et sage — Qui de l' amour puit l' art trompeur, — Songez que l' appas séducteur — De vos traits, de votre langage, — Met plus de caeurs en esclavage — Que n' en a soumis la valeur — Des Héroïnes du vieil âge.

[9] Zovu se tako po pesniku Pietro Jacopo Martelli iz Bologne, a imadu 14 slogova i rimuju po strofama. Goldoni je cenio Martellia: »Taj znameniti čovek beše jedini, koji bi nama (Talijanima) mogao ostaviti potpuni teatar, da nije imao smešnu domišljatost, da uvede novu vrst stihova u talijansku poeziju«, veli o njemu. Martellijeva novotarija mu je »smešna domišljatost«, što ga međutim nije prečilo, da je sam upotrebi.

rovima. Više od toga laskala mi je pohvala mog prijatelja Sciugliage, koji toj vrloj naciji služi toliko na čast.« No najviše se Šuljaga pokazao kao pravi prijatelj u Veneziji g. 1756., kad su Goldonija napali, nakon njegovog povratka iz Parme, pristaše drugih kazališta, što mu jezik nije toskanski, literarni. Uz opata Robertia i grofa Verria, Šuljaga se tada najviše istaknuo u obrani Goldonia, a zahvalni pesnik odužio mu se u memoarima sledećim pasusom: »Taj učeni muž (Šuljaga), taj ugledni filozof, taj topli i sućutni prijatelj, čije srce i kesa stajali su mi uvek otvoreni, jednom reči taj muž, čiji talenti i ponašanje zaslužuju jednako poštovanje, poduzeo je štititi me od strelica satire, odapetih protiv mene i njegova muževna i rečita proza imala je više učinka od blistavila stihova i poetskih fraza.«

Taj lep odnošaj Goldonija prema Dalmatincima pomutio je tek jedan incidens, pri kome je usled prevelike lakovernosti bio kruto nasamaren. Bilo je to 1741. godine kad ga je kao genoveškog konzula namazao neki varalica Dalmatinac, izmamiv mu novaca za tobože sakupljanje regruta za puk u kome bi brat Goldonijev dobio čin kapetana. No suvereni humor pesnika nasmijao se od srca i toj vlastitoj smoli te učinio od nje komediju »L'ingannatore« (»Varalica«).

Zbog nedostatka komičnog elementa »Dalmatinka« je danas poput svih ostalih ozbiljnih komada Goldonijevih malne sasvim zaboravljena. Brani se doduše Goldoni, da je htio povisiti vrednost osoba u tim komadima uresivši ih krepostima, no, kako veli Raffaelo Nocchi, pretila je opasnost da pređe u patetičnu i sentimentalnu igru i često joj Goldoni nije izbegnuo. Stoga se »Dalmatinka« kanda izgubila u moru ostalih komedija u prozi i stihovima i nigde se ne citira uz »il Burbero benefico«, »la Locandiera«, »le Donne curiose« i ostalo što se od Goldonija još danas igra i sakuplja u »opere scelte«.

Uza sve to ostati će »Dalmatinka« za nas Jugoslavene vazda vredna zbog osobite pažnje i idealizacije kojom o nama govori slavni taljanski komediograf, i to u vreme, kad je službena Venecija u tamnicu bacila autora »Cvita razgovori«, fratra Filipa Grabovca.

R. M. Ivanović.

MOLIMO, DA SE POPRAVI.

U pjesmi g. M. Domjanića: „Noći bez zvijezda“, u posljednjem broju „Hrvatske Prosvjete“, str. 166. ima pretposljednji stih u 4. kitici glasiti:

— Da opet zagleda u dobre oči te,

a ne kako je pogrešno štampano

Da opet zagleda u borbe očite.

ZABAVNA BIBLIOTEKA.

Koliko malo vrijedi u novije vrijeme literarni izbor ove biblioteke, koja je isprva bila započela izlaziti s nekoliko boljih djela, poznato je, mislimo, svakome, kome još nije upravo ovakova lektira po izboru g. dra. Andrića potpuno pokvarila ukus. Ali pošto ipak nekoja djela koja donosi „Z. B“. imenom svojim daju ovim izdanjima neki vid literarne vrijednosti, to ćemo u narednom broju stručnjačkom ocjenom prevoda Bourgetova „Učenika“ i „Lazarine“ pokazati i dokazati, kako je i ta vrijednost tek prividna i kako moralnom defetizmu Andrićeve biblioteke odgovara i nesavjestan, nesolidan i pogrešan prevađački rad. Upozoravamo naše čitaoce već sada na ove prikaze.

Uredništvo.

OCJENE I PRIKAZI:

HISTORIJSKA MINIJATURA.

Mogao bih prikaz nove knjige Ive Andrića[1] nazvati i Iza Ponta, aludirajući na posljednje djelo njegovo, kad ne bi u tom bilo nešto gorko i bolno za nas sve. Iza duboke knjige sveljudskog bola, iza himne stradanja i apoteoze patnje s perspektivama vječnih dubina i besmrtnih daljina, slijedi knjiga koja svršava tim, da Jekaterina, »kupovna djevojka«; Derzeleza gladi »vješto i znalački, niz kičmu«. Ilija Đerzelez, veliki junak narodne piesme, čovjek nadljudske snage, čekajući u višegradskom hanu na prelaz preko nabujale Drine, poludi za lijepom Mlečankom. Alija Đerzelez, veliki junak i čovjek nadljudske sile pomami se za Zemkom cigankom. Alija Đerzelez, reprezentant jugoslavenske snage, gine u neradu u hladu arnautske halvedžinice, pred prozorima Katinke kaurke, koja mu vješto umakne. »Mlečanka u krznu i somotu čije se tijelo, vitko i plemenito, ne može ni zamisliti. Ciganica Zemka, drska i podmukla a mila životinja. Gojna udovica. Strasna i prevejana jevrejka. I Katinka, voće koja nije u hladu.« I u tim časovima veliki junak postaje smiješan kao harlekin i naivan kao malo dijete. Je li to Jugoslavija iza Ponta? Moramo li, ako ne ginemo pod bičem tuđega ropstva, ginuti pod bičem očajne strasti i surovih užitaka? Gotovo da to potvrđuje današnja epoha. Ali ne.

[1] Ivo Andrić, Put Ilije Djerzeleza. Beograd 1920. Izdanje S. B. Cvijanovića, din. 3.—,

Ima u tom jedna dekadentna stilizacija. Jedan zasebni užitak u crtanju ljudi ,koji se »satiru idući uvijek samo za jednom stratsti« i koji »putuju svijetom, kud ih vode mutni i strašni nagoni. Jedna težnja, da se čitava slika svijeta zaroni u atmosferu, presićenu senzualnošću i da se snažno istakne bolesni senzibilitet orijenta u svojoj osebitoj balkanskoj šarolikosti. Jednoga svijeta koji se gubi, i kojega će, hvala Bogu, nestati ili će se preobraziti. Na korist mladih i netaknutih snaga preporođene Nove Jugoslavije.

I tako je možda posljednji put uhvaćen taj bolesni svijet propadanja u jednu sjajnu i šaroliku, artistički upravo savršenu sliku. I to ne u današnjem svom rasulu, u doba agrarne reforme, nego u doba svoga naivnog carstva i sjaja, u jednoj historijskoj epohi. Sve je kao danas, samo za toliko postotaka življe, šarenije, primitivnije, silnije. Bez historijskih događaja izvrsna minijatura jedne historijske epohe, pisana tačnošću modernoga opažanja i najsuptilnijega nijansiranja boje i linije. Ugođaji žarkoga ljeta i trome hladovine. S nekoliko riječi divna evokacija pejzaa i neobično plastični reljefi lica. Ima jedna osobita draž u tim sitnim i tačnim crtama, kao na kamejama, rezbarijama i minijaturama starih majstora. Ali i u toj neobičnoj svježini koloristićkih nijansa ima ona kobna živost boja, u kojima ima otrova, i koje nisu vječne. **Lj. Marković.**

PREOBRAŽENJA.[1]

Geometrička umjetnost.

Kada sam jednom očitovao jednome drugu, da on sigurno ulazi u hladnu školu geometričke umjetnosti, on je tražio da to dokažem. Rekao sam, da ritam rečenica, stihova, forma ima očite oznake dogmatičara ekspresionista i na to je drug odgovorio: forma. Čitava voiska umjetnika piše u formi soneta — a da se nikome do sada nije prohtjelo da rekne, kako forma soneta sjeća na formu soneta.

Iza pjesama, a naročito jedne pjesme u »Griču« bilo mi je uvijek žao, što se g. A. B. Š. dao na teško putovanje, i ušao u šum kosih, oštrih, spletenih i ledenih linija, koje su hladne, teško i bolno hladne, da iza njih ječi samo neka oštra jezljivost, kao iza gotice. Istina: često se te linije raširе, udu u drvo, prelete preko platna i osjeti se u duši dječije ushićenje. Ali dolaze časovi, kada su te linije tako teške i čudne: crteži recimo Nella Waldena pomoć Williama Wanera, drvorezi Marie Uhden, da se ne može razabrati, je li doživljaj nutrine uha ili čep, je li češalj ili glava čovjeka. Jer svijetli odrazi sa čovječjeg tijela ne daju se izreći riječima; jer se stvara zabuna; jer se ne može osjetiti djetinja jasnost najvećih ekspresionista, koji su pisali recimo velika okrugla i čitavom svijetu razumljiva slova. Tužno je to. Zašto stvarati zabunu o svojoj moći? Zašto u potpunom nerazumijevanju uopće izdavati više od jedne knjige za svoju radost?

Nakon dublje analize osjeća se, da cijeli niz oštrih bridova i prelomljenih formi ne upija jedna duša. Da su ti svi bridovi preoštri i prehladni za jedno raskošno bujno, visoko i duboko osjećanje. Da ta duša n. pr. žudi i čezne za jasnim i određenim formama, i da je ta glava tvrda i ohola kao kokos, ako toga ne će da prizna. To je priznala u svojim propovijedanjima te čudne umjetnosti i nije bila neiskrena.

Željeznica puze kao djetinja igračka, kuće su škatulja, mjesec od papira, a sunce svijetla užarena kugla. Čovjek je oštri brid, dijete piše ugljenom ili komadom vapna po zidu ili po plotu. Dobro. Iza figure kakvog budističkog trimurti, van Goghove željeznice između crvenih krovova kuća probada djetinje, divno ushićenje. I zvona su sami osvijetljeni kolutovi, titraji zraka, a oko rasplivana svijetlost boja. To je sve jasnoća, dubljina i krajnje.

A. B. Šimić je širi, prostraniji i daleko od jednog A. B. Šimića koji je živio prije tri ili četiri godine. S njime sam se dublje i intimnije poznao, dok se sa ovim samo pozdravim, oči se sukobe i ustave na očnome mesu i odbiju. Onaj A. B. Š. je mrtav. U dolinama i lugovima, čiju je rosnu svježinu i pobožne radosti gledao širom otvorene duše i u čijim je rumenim zorama razgovarao sa stazama, pticama i oblacima. Postoji velika komplikovanost i kultura. Proživljenje mnogo stvari. Onda dolazi dijete. Skepsa, skepsa, skepsa.

Ono, što nijesam očekivao dogodilo se. Ipak strše šiljci hladnih figura, ritam ima iza sebe svoju komandujuću muziku. A zašto?

Mjesec je od papira, ima krvave noge i koraca u potoku. Neka je u šumi košuta i neka nema prostora, da se može žuditi jedna tiha bolnica.

Najdublje emocije jesu jasnovidenja. One su najtiša harmonija i duboka smirenost. Suvereno se onda govori, i mirno i promišljeno. Samo onaj, koji nije duboko osjećao i nema kulture može reći: refleksivna lirika. Ne reflaksivna lirika nego najdublja harmonija i mir t. j. najdublje i najpotresnije osjećanje.

Je li to umjetnost? Osjećanje? Ispisana »proza«? Je li to a, b, b, a ili »proza«? Što je »proza», a što »pjesništvo«? Umjetnost. Gdje je granica? Ima li uopće u istinskom osjećanju granica?

[1] Antun Branko Šimić, Preobraženja (pjesme), štampano 500 primjeraka, Zagreb, mjeseca maja 1920. Vlastita naklada. Cijena K 30.—,

Zbogom Hrvatska idem u Krapinu.

Šire se a i suzuju dimenzije. Slike se sada uzdižu, a sada spuštaju. Forme su izmijenile svoju naravnu veličinu. Slike, ali samo slike lete. Zar je to sve? Ne. Zemlja: kratki izlet. Sablasni vir iz jednih naših sablasti. Zemlja: kratki izlet. Zbogom Hrvatska idem u Krapinu. Srećna filozofija! Još ima jedno mjesto dalje, dalje i onda opet dalje. Osim toga ne znam kakova je novost: da su budući bili i da se u Oku ogleda miriade svjetova. Ili da su pjesnici samo čuđenje? Zar samo čuđenje? Ipak ima jedno mjesto. Tijelo je postalo prozirno. Kroz njega propadaju zrake svijetlosti. Omađijale su mjesečeve zrake bijelo prozirno tijelo, i digoše ga, pa ga vodaju kao na užetu po žlijebovima, krovovima i onda do jedne određene visine. Ne zovite ga! Ono će vas čuti, jer nije daleko, pa će pasti, a to je opasno. Ne ne. Ima mjesta, gdje duša čezne i za zvijezdama. Gore. Da bude jedna stalna čvrsta zvijezda, koja će drugima sijati. A kakvo sijanje molim Vas? Zbogom Hrvatska idemo na Mars.

Dva cvijeta i jedan cvijet.

Jednom je cvijet između pasjih režanja zaboravljen. Drugi puta niču dva samilosna cvijeta ljubavi. Ljubavi. Hm! To je problem. Zavodnik i dva cvijeta ljubavi?! Da. Zločin i ljubav, grijeh i krijepost. Sve je to svejedno. Literarne stvari. Forme. U toliko se osjeća. Umrla je žena. Bio je »lijep« sprovod. Sve su to literarne stvari. Vrhunac etike: joj Micika joj! Smo te zaveli i sad nam je žal. Jako žal. I stvar je svršena. Vrhunac je etike postignut. Dobro. Tako je to redom. Joj Micika joj.

Hulje.

Postoje literarne hulje. Koje uvlače dvolični moral. Koji na račun literature počinjaju zločin. Koji to i svijesno čine. Sumnjaju u sve, i svoju sumnju u sve nameću okolici. Kojima je sve relativno. Dobro i zlo. Nekakove aristokrate. Monopoliste kulture i literature, koji su strašni oholice. Koji žele, da se svijet njima klanja. Da se klanja. Da s njima pjeva. Koji ga mrze, ne shvaćaju. Čitav je svijet njima za uživanje. Ja, ja. ja. Najveći sin služavke viče na jednom mjestu u crnim zastavama: Vi liberalni rojaliste, liberalni birokrate, liberalni reakcionarci, liberalni šoviniste! Vi ste liberalne varalice! — Uže ste zaslužili! Vi ste iskvarili javno mišljenje, zdence otrovali i vašu generaciju odgojili u prevari i laži. Mene nazivate konzervativcem, jer nisam sodomita, jer sam republičanin, građanin svijetai jer ljubim pravednost, a strančarstvo i silu progonim. Od danas me smatrajte vašim otvorenim neprijateljem. Ja ću s Vama postupati kao sa tatovima i ubojicama.«

Istina, danas više žene ne piju ocat i danas su u punoj cijeni masne forme. Muškarci još manje piju ocat, a stvarači najmanje. Izgleda, da su u punoj cijeni okrugle stvari.

J. Zdunić.

KRONIKA:

GLAVNA SKUPŠTINA „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA".

(Održana 25. svibnja 1920.)

U poslovnici »Dobrotvora«, koji je našem društvu ustupio prostorije za održavanje sastanaka i odborskih sjednica, sastali su se 25. svibnja o. g. članovi »K. H. K.« u IV. glavnu skupštinu.

1. Predsjednik društva g. Dr. Velimir Deželić star., otvorio je skupštinu govorom, koji donosimo u tekstu lista.

2. Zapisnik III. god. glavne skupštine prima se bez primjedbe.

3. Odbornik Stj. Širola čita ovaj ljetopis društva za god. 1919.—20., koji je ujedno tajnički izvještaj:

Slavna glavna skupštino!

Opet me je zapala časna zadaća, da umjesto tajnika podnesem slavnoj glavnoj skupštini »Kola hrvatskih književnika« tajnički azvještaj o radu upravnoga odbora i djelovanju društva za vrijeme od prošlogodišnje (III.) glavne skupštine (od 3. V. 1919.) do dana današnjega. — Činim to rado, premda mi je žao, što taj izvještaj ne će prikazati onoga uspjeha, koji svi mi želimo. Razne su prilike ili tačnije neprilike krive, što se nijesu mogli ostvariti mnogi lijepi zaključci, što su stvoreni u sjednicama upravnoga odbora.

No slavna će skupština razabrati barem dobru volju i nastojanje zauzetih odbornika, koji su voljni rada, intenzivnoga rada, no naše društvo prati nesreća od njegova postanja. Jedva što su prestali nesretni ratovi, moralo se je naše — kao i sva druga književna društva — zaratiti s tiskarama, s onima, koji bi trebalo da tehnički izvedu, što književnici porade. Borba je to nemila duševnih sa manuelnim radnicima, koji su skrivili onu bajoslovnu skupoću štampe, koja prijeti zastojem svekolike književničke produkcije. K tomu je pridošla i nestašica papira, pa su tako književnim

društvima i nakladnicima sputane ruke i momentano jedva da još dišu...

Ti i jedino ti razlozi krivi su, da se djelatnost našega društva nije razvila i proširilta onako, kako si je to zamišljao upravni odbor, a kako bi to željeli svi društveni članovi i prijatelji društva!

No uza sve te teške neprilike nastojao je upravni odbor, da dostojno ispuni svoju zadaću. Održao je ravno 12 odborskih sjednica, u kojima je vijećao o potrebama društva.

Ja ću prolistati zapisnike tih sjednica i povaditi samo najvažnije zaključke i predmete, pa će se slavna skupština uvjeriti, da je u odbora bilo i volje i mara, a okolnosti su krive, što nije bilo većega vidnog uspjeha.

Već u I. sjednici — iza prošlogodišnje glavne skupštine — održanoj 10. V. 1919. raspravlja se o izdavanju društvene knjižnice, a kako je urednik te knjižnice g. Kerubin Šegvić zvanično odsutan, izabran je urednikom član odbora g. Petar Grgec.

Ustanovljen je dapače i raspored za osam svezaka ovim redom: 1. sv. Arnold: Pjesme; 2. sv. Narcis Jenko: Izabrane pripovijesti; 3. sv. K. Šegvić: Dalmatinske pripovijesti; 4. sv. Eseji. 5. sv. Vodopić: Na doborskijem razvalinama; 6. sv. Tomašić: Pjesme; 7. sv. Dr. Marković: »Ljudi naših dana« i 8. sv. Dr. Deželić: »Nove pjesme«,

K tomu je urednik »Knjižnice« preuzeo na se i dužnost, da se obrati na one pisce, koji bi mogli poslati radnje za dalje svesve društvene knjižnice. A obećao je nastojati i oko agitacije za naše društvo.

Kako se vidi, osnova bijaše lijepa, a mi smo mogli u cijeloj godini da izdamo tek jednu svesku i to Arnoldove pjesme: »S visina i dubina«.

U sjednici od 6. VI. javlja g. Ilija Jakovljević, da je dug za tisak Tomašićevih: »Pjesama« tiskari namiren, te je društvo, koje je pomoglo izdanje tih pjesama, riješeno svake dužnosti.

A urednik knjižnice g. Grgec predaje g. Ferdi Rožiću rukopis Šegvićevih pripovijesti na ocjenu. U toj je sjednici primljena vesela vijest, da su Arnoldove pjesme složene i korigirane, — dok g. Jakovljević javlja, da je spremljeno izdanje (djela) Narcisa Jenka s predgovorom Petra Grgeca. — I da je tiskara radila, mi bi sve to već danas imali tiskano i raspačano.

Osim toga izabrani su u toj istoj sjednici gg. Dr. Deželić i Nikola Maraković kao delegati u društvo za katoličku štampu, koje je onda sazivalo dogovor.

Podjedno je zaključeno pozvati Izidora Poljaka, da svoje pjesme štampa u nakladi našega društva. Prihvaćen je i prijedlog dra. Rudolfa Horvata, da društvo izda svake godine neke vrsti Antologiju.

Na 18. VIII. obradovao nas je u sjednici blagajnik g. Nikola Maraković viješću, da je primio 3000 doštampanih Arnoldovih pjesama. Odmah je zaključeno, kako da se djelo raspača... Ali, kad je izvješćivao o troškovima za tiskanje našega lista »Hrvatska Prosvjeta«, svi smo ga samo zapanjeno slušali: I. sveska (dvobroj) stajala je K 2.883.50; II. sveska 2.853.48 K, a III. (isto dvobroj) ništa manje nego K 6.583.50 ili ukupno samo za tri sveske **K 12.320.47.**

Gospodo! To su brojke, kojima ne treba komentara! A osim toga se g. blagajnik potužio, da mu se list vraća iz naših nažalost okupiranih krajeva: Dalmacije, Istre i iz bivših krajeva Ugarske.

U mjesecu rujnu bilo je i naše društvo pozvano na kongres književnika, no taj se kongres, kako je poznato, nije održao, nego je odgođen na neizvjesno vrijeme.

U sjednici od 4. X. javlja se, da je naše »Kolo« poslalo društvu »Prosveti« u Sarajevu i list i dosada izdane spise, a u sjednici od 8. XI. izabrani su kao delegati dr. Deželić i dr. Maraković, da pođu u skupštinu »Matice Hrvatske«, sazvane u pogledu tiskarskoga pitanja. Ista je naime nevolja pritisla i »Maticu Hrvatsku«, jer je tisak postao tako skup, da se ne može tiskati ni jedno djelo.

U krilu »Matice Hrvatske« porodila se ideja, da sva književnička i nakladnička društva osnuju jednu »zadružnu tiskaru«. U tom predmetu stavljena su i na naše društvo ova pitanja:

1. Koliko društvo daje godišnje zarade po današnjim cijenama?

2. Kolika bi bila normalna naklada u budućnosti uz po prilici 30% jeftinije od današnjih cijena?

3. Koliko bi dotična korporacija mogla da doprinese kao udjel za osnutak zadružne tiskare i koliko bi jamstvo mogla da preuzme (najmanje 5 puta veće od udjela)?

Na to je naš odbor odgovorio kao i društvo sv. Jeronima: da simpatično pozdravlja pokret oko osnutka zadružne tiskare, ali da ne može dati nikakova udjela, jer mu to ne dopuštaju sredstva. Međutim i ta se je zamisao razbila, jer — kako je izvijestio dr. Maraković u odborskoj sjednici od 6. XII. — sva su društva izjavila, da ne mogu sudjelovati i svojim imetkom jamčiti kod takovog poduzeća. Dogovaralo se i o tomu, da se knjige štampaju u Beču, gdje su tiskarski troškovi napola manji nego li kod nas u Zagrebu.

U sjednici od 8. XI. javio nam je g. blagajnik poraznu vijest, da je naša katolička tiskara ra-

čunala za posljednji trobroj »Hrvatske Prosvjete« K 10.490.—.

Budući da se uza takove troškove list ne može da izdaje uz dojakošnju cijenu, zaključi odbor, da se pretplata podigne na godišnje 50 K. — Podjedno je zaključeno, da se društvenim članovima daruje po jedan primjerak Arnoldovih pjesama.

U istoj sjednici javlja dosadašnji urednik »Hrvatske Prosvjete«, g. Ferdo Rožić, da dalje ne će moći uređivati lista radi drugih zvaničnih posala, a kako je odbor već prije nakanio sporazumno s g. Rožićem da povjeri uredništvo lista prof. dru. Ljubi Markoviću, on mu ga predaje sa željom u što bolji uspjeh.

Odbor je izrazio g. Ferdi Rožiću, koji je »Hrvatsku Prosvjetu« u najtežim časovima krvavoga rata ne samo uzdržao, nego i podigao na visinu prvih književnih listova, toplu zahvalnost već u istoj sjednici, a moja je dužnost da tu zahvalnost izrazim i ovdje iz sredine glavne skupštine u ime cijeloga našega društva sa srdačnim poklikom: Neka ga Bog požive!

U sjednici od 6. XII. zaključeno je, da i »Kolo hrvatskih književnika« pristupi kao član »Katoličkog doma«, što ga kane osnovati sva naša katolička društva u Zagrebu. U tu je svrhu zaključilo naredne sjednice (3. I. 1920.), da se pristupi sa 100 dijelova po 25 K i uplati 50 K za upravne troškove.

Raspravljajući o književnim radovima, stvoren je zaključak, da se kod cenzure pojedinog rukopisa mišljenje cenzora ima iznijeti pismeno. Ujedno je zaključeno, da se umoli »Pijevo društvo« za novčanu pripomoć, kako bi se mogli pisci i saradnici što bolje honorirati, jer proživljavamo abnormalnosti, da radnik tipograf dobiva 100 puta veću plaću za slog, nego li autor za svoj rukopis. A ima puno nade i izgleda, da će nam to »Pijevo društvo« rado učiniti, već radi naše zajedničke svrhe!

U odborskoj sjednici od 7. II. 1920. javlja blagajnik, da je nadbiskup dr. Ante Bauer platio 30.000 K naših tiskarskih troškova, te je društvo prošlo u novu godinu 1920. bez duga u tiskari.

Novi urednik »Hrvatske Prosvjete«, g. dr. Ljuba Marković izvješćuje u istoj sjednici, da je 1. broj lista bio već sasvim složen, a nije mogao izaći radi slagarskoga štrajka. — Pošto je štampanje lista i iza toga zapinjalo, obratili su se ispred odbora g. predsjednik i g. blagajnik upravi tiskare zasebnom notom, te se nadamo, da u buduće ne će biti zapinjanja.

U sjednici od 6. III. čitalo se pismo potpredsjednika g. dra. Lazara Cara, koji se zahvaljuje na časti i istupa iz društva, a tako i list II. tajnika g. Frana Šabana, koji polaže svoju čast, jer ga zvanični poslovi priječe, da aktivno sarađuje u našem društvu.

Stoga je u narednoj odborskoj sjednici od 11. svibnja o. g., u kojoj je zaključeno održanje ove glavne skupštine, stavljeno na dnevni red popunjenje upravnoga odbora prema posebnom prijedlogu upravnoga odbora.

Time sam, poštovana gospodo, sa nekoliko crta prikazao prošlogodišnji rad i djelovanje »Kola hrvat. književnika«. Nije doduše okrunjen sjajnim uspjesima, ali je vrijedan i častan za sve one, koji sarađuju ili bar simpatično prate nastojanje našega društva.

Prije nego svršim, mislim da mi je dužnost izraziti našu osobitu zahvalnost gg. predsjedniku i blagajniku, kao i gg. urednicima naših književnih izdanja, koji svi žele, da nam »Kolo« procvate na korist milomu hrvatskom narodu! Hvala svima!

Molim sl. skupštinu, da ovaj izvještaj izvoli primiti na znanje.

Izvještaj se prihvaća.

4. Urednik »Hrvatske Prosvjete« dr. Ljubomir Marković izvijestio je o svome radu i naglasio, da će uza sve tehničke poteškoće uskoro biti postignuto redovito izlaženje lista tim, što su nekoji brojevi stegnuti u dvobrojeve.

5. Iza toga izvješćuje društveni blagajnik Nikola Marković ovo:

Dozvolite mi, da vam predočim blagajničko stanje našega društva u godini 1919. onda u ovoj godini do dana današnjega.

Mi smo u godini 1919. imali svega primitka K 40.084.75 a izdatka K 28.365.50, prema tomu koncem godine 1919. imali smo gotovine 11.719.25, koja je prenešena na račun godine 1920.

Primici su naviše pretplata na naš list »Hrv. Prosvjetu«, a na članarini u toj godini uništo je ravno K 500.

Izdaci su najveći za tiskanje našega lista, te honorari u iznosu K 1535.—, koji su podijeljeni mladim našim suradnicima više kao nagrada, jer da ih možemo pravo honorirati za njihove prinose, žalibože nemamo za sada sredstva ni prihoda. Ostali izdaci su na upravne troškove, slike, klišeje, itd. —

Ovom zgodom napose hoću vam predočiti naš račun u godini 1919. sa nadbiskupskom tiskarom, u kojoj se naša izdanja izrađuju. U njoj se tiska »Hrv. Prosvjeta«; a godine 1919. i prva knjiga u našoj ediciji i to: Dr. Gjuro Arnold: S visina i dubina. Izdanje lista i ove knjige stajalo je K 46.795.77. Ovoliku svotu mi nismo mogli isplatiti sa našim čednim dohocima. Mi smo platili K 61.795.77 a ostalih K 30.000.- nam je darovao preuzv. gosp. nadbiskup Dr. Bauer.

On je tim opet pokazao, da je pravi prijatelj našega djelovanja i da uvelike shvaća i cijeni naše nastojanje, da dobrom knjigom osvijestimo narod u duhu pravoga kršćanskoga katoličkoga života. Stoga mu se i ovom zgodom u ime naroda i u ime našega društva najljepše zahvaljujemo želeći, da ga dobri Bog još dugo poživi u zdravlju i u takovim okolnostima, da nam svoje desnice i nadalje neuskrati, kad poradimo na korist naroda, a u slavu oca nebeskoga.

Nadovezujući dalje prelazim, da vas ujedno izvijestim o našemu današnjem stanju.

Mi smo do dana današnjega imali K 55.884.85 primitka, a K 41.138.99 izdatka. U ovaj primitak naravno da je uračunat iznos gotovine iz prošle godine, a u primitak i izdatak onih darovanih K 30.000.—. Prema tomu danas imamo gotovine svega K 14.745.86. Od toga je uloženo K 10.000 u Poljodjelsku banku, a K 280.— bon od dana promjene novca kao odbitka 20%, te 1450.— K u Gradskoj štedioni, a K 3015.86 nalazi se u blagajni. Ove godine do sada unišlo je K 60.— na članarini za 1920., te javljam da nam se javilo 9 novih članova i to:

Dr. Josip Andrić, književnik, Morović kao prinosnik
Paula Belić, supruga odvj. i knjiž., Djakovo » »
Cezner Gjuro, žup., Bjelina » »
Matej Gaži, žup., Vel. Bukovac » utemelj.
Franjo Horvat, kap., Bjelina kao prinosnik
Mirko Messner, kap., St. Petrovoselo » »
Sabolek Mišo, učiteli, Međurača » »
Storff Branko, pravnik, Našice » »
Živković Antun, pravnik, Zagreb » »

Osim toga postao je utemeljiteljem našega »Kola« naš dični predsjednik Dr. Vel. Deželić st. uplativši utemeljiteljnu svotu od K 100.

Dakle kako se vidi, pomičemo se napred, ide sve polagano, ali u današnja teška i sudbonosna vremena ni ne može se drukčije; a mi ćemo se i u buduće držati ustrajno i mirno raditi prema onoj narodnoj: »Tiha voda, brijege dere!«

Na posljetku moram da vam spomenem kako stoji sa raspačavanjem knjige Arnoldove.

Tiskala se u 3000 primjeraka, a do sada raspačano je u iznosu K 1683.50; troškovi oko raspačavanja K 310.50, prema tomu od te knjige imamo gotovine K 1372.60 u našoj blagajni.

Kako se vidi, do sada je malo raspačano, ali mi ne gubimo nade i mislimo, da će sigurno sva naklada otići, dok čitalačka publika sazna za ove nježne i lijepe pjesme našega odličnoga starine pjesnika.

Tim završujem svoj izvještaj i molim da ga sl. skupština na znanje primiti izvoli.

PREGLED
računa za god. 1919.

Primitak		K 40.084·75
Izdatak		K 28.365·50
Gotovina		K 11.719·25
Ukupno		K 40.084·75

PREGLED
računa do 20. svibnja 1920.

Primitak			K 55.884.85
Izdatak			K 41.138.99
U poljodj. banci	K 10.000·—		
Bon (20%)	K 280·—		1.745·86
U Gradskoj štedionici	K 1.450·—		
U gotovom u blagajni	K 3.015·86		
Ukupno			K 55·884·85

PREGLED
računa o raspačavanju knjige: S visina i dubina.

Primljeno		K 1.683·90
Izdano		K 310·90
Gotovina		K 1.372·60
Ukupno		K 1.683·50

Blagajnički se izvještaj prima na znanje.

6. Pošto je pročitana »svjedodžba« revizijskoga odbora, koji je pronašao sve blagajničke knjige i račune kao novac u najboljem redu, podijeli skupština apsolutorij za god. 1919. i g. blagajniku Nikoli Marakoviću i cijelome upravnom odbrou.

7. U nadzorno vijeće za god. 1920. izabire skupština gg. dra. Milana Beluhana, Franu Šabana i dra. Janka Šimraka.

8. Na to se prešlo na eventualija. Sâm uprav. odbor iznio je prijedlog, da se veliki prijatelj društva i odlični saradnik naš, kr. sveučilišni profesor dr. Đuro A r n o l d izabere počasnim članom društva »K. H. K.« za zasluge, što ih je stekao na književnom polju. Taj je predlog primljen jednoglasno.

Na ispražnjena mjesta u odboru izabrani su gg. Petar Grgec, Ilija Jakovljević i Vinko Jurković.

G. Nikola Maraković iznese želju, da se ne prekine veza sa starijim književnicima, već da se i oni pozovu, da sarađuju u »Hrvatskoj Prosvjeti«.

G. V. Jurković želi, da se provede kontrola nad društvenim članovima, da se konstatira, koji sarađuju u društvu. Isto tako, da se opomenu oni odbornici, koji ne polaze odborskih sjednica.

Na upit g. Ilije Jakovljevića u pogledu pripomoći »Pijeva društva« — javlja predsjednik, da je pripomoć »Pijeva društva« osigurana, a upotrijebit će se za honorare saradnicima »Hrvatske Prosvjete«.

Član društva g. Ivšić predlaže, da se izdaju i djela starijih književnika, što će se učiniti, čim se tiskarske prilike srede.

Usvaja se prijedlog g. V. Jurkovića, da se izda jedan Almanak saradnika »Hrvatske Prosvjete«. — Urednik dr. Lj. Maraković odvraća, da je i sâm pomišljao na to, te će ovogodišnji »Božićni broj« lista urediti tako, da će se moći napose izdati kao »Almanak«, što skupština prihvaća jednoglasno. — Time je ujedno i dovršena ova skupština.

Za tajnika:
Stjepan Širola.

SV. ANTUN PROPOVIJEDA RIBAMA.

(Uz sliku Marka Rašice u franjevačkoj crkvi u Zagrebu).

Marko Rašica izradio je veliku sliku za franjevačku crkvu: Sv. Antun propovijeda ribama. Legenda se očito povodi za istinitom pripovijesti, da je sv. Franjo propovijedao pticama. Ova propovijed pticama karakteriše ljubav Sv. Franje, koju je gojio za sve stvorove Božje počevši od sunca, mjeseca, vatre i vode pa do sitnih ptičica. Sasvim je vjerojatno, da su ptičice osjećale Franjinu dobrotu pa da su se pitomo oko njega sakupljale, a on im govorio drago i blago o dobromu Stvoritelju, koji ih je tako lijepo odjenuo šarenim perjem te ih snabdio svagdanjom hranom.

Legenda o Sv. Antunu polazi sa posve drugoga stanovišta. On govori ribama, jer ga ljudi ne će da slušaju. A ne će da ga slušaju, jer su krivovjerci pa se boje, da će ih sv. Antun osvjedočiti. Sveti je Antun naime glasovit govornik. Njegove su propovijedi bile uz duboko osvjedočenje i vanjskom formom savršene, dok su propovijedi Sv. Franje — kako nam svjedoči splietski arcidakon Toma, koji ga je u Bologni slušao — bile neodoljive jedino tim, što su izvirale bujnom snagom, iz dna duše. Retorske forme Sv. Franje nije poznavao. Ne može se uzeti, da je Sv. Antun htio ribe o čemu osvjedočiti, a ponajmanje snagom umjetnoga govorništva; stoga je njegova propovijed ribama demonstracija protiv ljudi. Da su ribe došle slušati ga, dok ga ljudi nisu čuti htjeli, fina je satira na glupost ljudsku, jer ribe brojimo među najgluplje stvorove na svijetu, pa je sramota za ljude, da su u tom slučaju ribe bile pametnije od njih.

Slikar Marko Rašica vrlo je dobro shvatio zadaću te je tvrdoglavu glupu opoziciju, koja ne će da sluša dobre razloge, karakterisao s nekoliko tipova u onoj grupi od sedam ljudi. Lijepa mlada gospođa, koja iza stabla gleda sveca, ne spada u te tvrdoglave bezvjerce; ne spada ni onaj ribar na desno, koji doziva ljude iz daljine; zagrižen je onaj starac u modernom odijelu, više nego zagrižen, upravo bijesan. Kako sveci žive za sva vremena, to je nama Sv. Antun isto tako blizu kao ljudima u početku XIII. stoljeća. Stoga se veliki majstori svih vremena nisu žacali staviti svece među svoje savremenike — pa je i Marko Rašica hotimice učinio prividni anakronizam te je današnje ljude učinio svjedocima propovijedi Sv. Antuna.

Kolko je grupa krivovjeraca živa i sjajno karakterisana, toliko su zanimljive i originalno naslikane ribe. Marko Rašica osobit je vještak i u t. zv. nižim granama umjetnosti: u ornamentici i karikaturi. One ribe na lijevoj strani slike upravo su remek-djelo te vrsti. A voda! Tko prati izložbe naših slikara, mora ustanoviti, da u nas malo tko znade vodu slikati, a Rašica je u tako velikom formatu znao s nekoliko tonova istinski prikazati i prozirnost i sjaj vode.

Glavnu osobu na slici Sv. Antuna spominjem na kraju, jer je taj lik vršak cijele kompozicije. Vitka, asketskog stasa, pun energije, stoji na obali. U licu mu se titra posmjeh, jer on sasvim dobro osjeća, kako njegova propovijed djeluje na one, kojima je upravo namijenjena.

Ova je slika dostojna, da se spomene, kad se o najboljim umjetnicima govori. Marko Rašica je u isto vrijeme naslikao za crkvu u Krašiću nekoliko doista monumentalnih slika, radi kojih je vrijedno da se onamo putuje.

Ističem to i naglašujem, jer je utješljiva pojava, da imademo u Rašici umjetnika, koji je kadar slikati u strogom umjetničkom duhu ozbiljne, velike slike; da imademo u njemu umjetnika, koji se ne da zavesti modom, da svaku iz Pariza donešenu glupost prihvaća i oponaša; umjetnika, kojemu je umjetnost ozbiljna sveta stvar, a ne lakrdija i vabilo, kojim se snobovi i bogati gimpli hvastaju.

Kršnjavi.

Uređuje LJUBOMIR MARAKOVIĆ. — Izdaje „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". — Tisak NADBISKUPSKE TISKARE u Zagrebu.

Prva hrvatska knjižara i papirnica

JOSIP KRATINA
SUBOTICA.

Bogato skladište knjiga svakog jezika i svake struke.

Skladište kancelarijskog materijala, umjetničkih razglednica i svakovrsne papirničke robe.

KNJIGE KATOLIČKOGA ŽIVOTA
IZDAJE DR. STJEPAN MARKULIN
KNJIGA TREĆA KNJIGA TREĆA

MICHEL D'HERBIGNY:

VLADIMIR SOLOVJEV

1853.—1900.

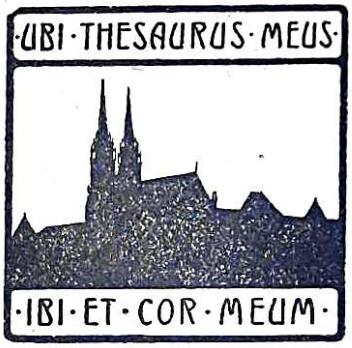

Ovo izvrsno djelo francuskog učenjaka o znamenitom ruskom misliocu i poborniku crkvenog jedinstva izišlo je u prijevodu *Dr. Julija Adamovića,* te je naišlo na veliki interes u obrazovanim krugovima i opće odobravanje kritike. Naručuje se kod izdavača *Dra. Stjep. Markulina,* Zagreb Kurelčeva ulica 3. Cijena kod izdavača *K 15,* poštom i u knjižarama *K 16·50,* a plaća se unaprijed.

IZDANJE „KOLA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“

GJURO ARNOLD

S VISINA I DUBINA

NOVE PJESME

Knjižarska cijena K 10·—. Naručuje se u upravi „Hrvatske Prosvjete“, Zagreb, Palmotićeva ulica 31 I. Članovi „Kola Hrvatskih Književnika“ dobivaju ovo djelo besplatno kao književni dar društva.

UPRAVA HRVATSKE PROSVJETE
ZAGREB, PALMOTIĆEVA UL. 31.

ima još na skladištu

Dr. Milan Kovačević: Zlotvor Roman I. i II. dio K 3·—

Hrvatska Prosvjeta 1914. (bez 3. broja) K 14·—

Hrvatska Prosvjeta 1915. (bez 1. 2. 3. broja) K 14·—

Hrvatska Prosvjeta 1916. (potpuno godište) K 14·—

Hrvatska Prosvjeta 1917. (bez 1. i 2. broja) K 14.

Hrvatska Prosvjeta 1918. (bez 1. i 2. broja) K 22·—

PRIJATELJI SE MOLE, DA SE ZAUZMU ZA ŠIRENJE NAŠEGA LISTA

„HRVATSKE PROSVJETE“

izdala je:

Gjurkovečki Mirko: Politička historija Bosne za okupacije	K	4·—
sa poštarinom	„	5.—
Dr. Aleksij Ušeničnik: Principi sociologije	„	10.—
s poštarinom	„	11.20
Dr. Janez Krek: Slovenci	„	5.—
s poštarinom	„	6.—

U tisku se nalazi:

Dr. Stele-Terseglav: Sveta Rusija. Jörgensen: Naša Gospa od Danske. A. Klitsche de la Grange: Vestalke. Luis Coloma: Dječje pripovijesti.

Knjige se šalju samo uz unaprijed priposlani novac sa poštanskom pristojbom ili pouzećem.

Knjižarama dajemo 30% popusta.

Španjolski je pisac romana

O. Luis Coloma

jedno takvo ime, koje se ubraja k prvim imenima svjetske književnosti. Iz nekih se njegovih većih djela razabire, da taj neobični poznavač ljudskih srdaca čita nada sve djetinju dušu. On je pače i pisao za djecu i mladež i mi smo veseli, što možemo objaviti, da će doskora izaći u hrvatskom prijevodu njegova

Dječja knjiga.

Imenom je namijenjena djeci, ali će je sa užitkom čitati i odrasli i pripiosti i obrazovani. Iza duhovitoga uvoda, u kojem pisac iznosi neke šaljive zgode iz svoga djetinstva i koji će svojim oblikom zadovoljiti i najizbirljivijeg čitatelja, dolazi šest priča, u kojima se jednostavnim načinom siju u nedužnu dušu velike istine. Pisac se drži pravila: „Usadite misao dobrote u djetinja srca, ako je i ne razumiju. S godinama će je već shvatiti i ona će bujno procvasti u njihovu srcu. — Upozorujemo roditelje i odgojitelje, koji hoće da namaknu djeci čiste radosti i prave duševne koristi.

Djelce je preveo na hrvatski g. KARLO BAĆ.

Zabavna knjižnica

Narodne Prosvjete

SAVREMENA PITANJA

vjersko-znanstvene rasprave za naobražene krugove.

Sv. I. O. Teofil Harapin, Razum i vjera — Sv. II. O. Urban Talija, Neumrlost duše — Sv. III.-IV. Prof. Bern. Brixy, Princip entropije i opstanak Božji — Sv. V. O. Petar Vlašić, Pravi pojam Svetoga Pisma.

Cijena je svesci 4 K.

Tisak i naklada Hrvatske Tiskare F. P., Mostar.